

•
ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA”
DIN IAȘI
(SERIE NOUĂ)

ISTORIE

TOM LXVII
2021

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

CUPRINS

Actele Conferinței „Civilizație aulică și civilizație urbană în Moldova și Țara Românească. Secolele XIV-XVII”

Maria Magdalena Székely, <i>Civilizație aulică și civilizație urbană în Moldova și Țara Românească. Secolele XIV-XVII (Cuvânt înainte)</i>	11
Radu Cârциumaru, <i>O ipoteză privind datarea primei fresce din Biserica Domnească a Târgoviștei în vremea lui Mihnea Turcitul</i>	17
Liviu Marius Ilie, <i>Domnia și cancelaria – danie și cronologie în perioada Paștilor în Țara Românească (secolul al XV-lea)</i>	27
Maria Magdalena Székely, <i>Daruri, mărfuri și obiecte de prestigiu la curtea Moldovei în secolul al XVI-lea</i>	33
Minodora Cârциumaru, <i>Inelul jupâniței Vlădae. O descoperire arheologică și implicațiile ei istorice</i>	59
Ștefan S. Gorovei, <i>În căutarea „patriciatului” pierdut. O revenire</i>	77
Marius Păduraru, <i>„Pe vremea ce au fost Mareș banul vornic mare, fiind mare și putêrnecu”. Adăugiri la biografia marelui dregător muntean Mareș Băjescu</i>	89

Daniela Orzață, <i>Ancient library of Alexandria foreign book fund</i>	111
Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, <i>Soldats provenant du milieu rural de la province de Mésie Inférieure dans les légions romaines</i>	129
Iulia Dumitrache, <i>Haine pentru soldați: contracte cu statul roman și afaceri personale</i>	135
Fabian Doboș, <i>Augustin – al doilea Atanasie</i>	143

Andrei Constantin Sălăvăstru, <i>The doctrine of lawful rebellion in the princely proclamations of the French wars of religion</i>	151
Sorin Grigoruță, <i>„A slujit domniei mele cu dreptate și cu credință”. Câteva considerații privitoare la Andrei, hatmanul lui Petru vodă Șchiopul</i>	165
Eduard Rusu, <i>Muzica nunților domnești</i>	189
Gheorghe Lazăr, <i>Danii românești în favoarea așezămintelor ortodoxe sud-dunărene. Noi mărturii documentare</i>	201
Mihai-Bogdan Atanasiu, <i>Crâmpeie din istoria Bisericii Sfinții Teodori din Iași prin însemnări de odinioară</i>	219

Cuprins

Alexandru-Florin Platon, <i>Evenimentele anului 1821 în corespondența unui negustor genevez din Odesa: Jean-Justin (Jules) Rey</i>	231
Cristian Ploscaru, <i>Between the diplomacy of war or peace and the Ottoman occupation of the Romanian Principalities (1821-1822)</i>	245
Laurențiu Rădvan, <i>Un plan necunoscut al orașului Târgoviște din 1831</i>	265
Mihai-Cristian Amărieuței, Simion-Alexandru Gavriș, <i>Administrația moldoveană la începutul perioadei regulamentare: funcționarii Ministerului de Interne și ai Comitetului Sănătății (1834)</i>	279
Andrei Melinte, <i>Din istoricul înființării orașelor din Țara Românească în prima jumătate a secolului al XIX-lea</i>	301
Remus Tanasă, <i>Between "millet" and self-determination: the Ottoman-Armenian case</i>	321
Aleksandr Stykalin, Ioan-Augustin Guriță, <i>Din corespondența arhimandritului Iuliu Scriban cu arhiepiscopul Arsenie Stadnički păstrată la Moscova</i>	331
Ștefan Crăciun, <i>Nicolae B. Cantacuzino – primul trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Berna (1911-1912)</i>	355
Claudiu-Lucian Topor, <i>German administration in Romania under military occupation: everyday life in the vicinity of the operations army (1916-1918)</i>	365
Stefano Santoro, <i>The image of Bolshevism in the Italian public opinion, 1917-1919</i>	377

Lucian Leuștean, <i>New contributions on the dispute at the Peace Conference (February-March 1920) concerning the Romanian-Hungarian border</i>	391
Krzysztof Nowak, <i>Motivations, obstacles and complications on the path of Polish diplomacy to an alliance with Romania. Reflections on the 100th anniversary of the Polish-Romanian military alliance of 1921</i>	405
Árpád Hornyák, <i>The League of Nations loan to Hungary in 1924 with special regard to Yugoslav aspects</i>	421
Ionel Moldovan, <i>Noi considerații privitoare la înființarea Facultății de Teologie din Chișinău (1926)</i>	443
Andreea Dahlquist, <i>Romanian propaganda in Sweden during the Second World War</i>	459
Elena Dragomir, <i>Relațiile comerciale cu Occidentul în concepția economică a României postbelice. Argumente pentru o nouă perspectivă de studiu</i>	475
Daniel Lazăr, <i>30 de ani de la destrămarea R.S.F. Iugoslavia. Despre politică, societate și „cultură de masă” – considerații</i>	495

<i>In memoriam: Mihail Vasilescu, Ioan Caproșu, Ion Agrigoroaiei</i>	507
<i>Recenzii și note bibliografice</i>	513
EUSEBIU DE CEZAREEA, <i>Istoria bisericească</i> , traducere din limba greacă veche, studiu introductiv și note de Teodor Bodogae, ediție revizuită de Tudor Teoteoi, Basilica, București, 2020, 560 p. (PSB, s.n. 20) (Nelu Zugravu); <i>Beyond Ambassadors; Consuls, Missionaries, and Spies in Premodern Diplomacy</i> , ed. Maurits Ebben și Louis Sicking, Leiden, Editura Brill, 2020, 236 p. (Mihai Covaliu); Rebecca Haynes, <i>Moldova: A History</i> , London,	

New York, I. B. Tauris, 2020, xvi + 240 p. (*Laurențiu Rădvan*); Carol Iancu, *Evreii din Hârlău și împrejurimi. Istorie și memorie*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2020, 250 p. (*Dănuț Fotea*); Victor Taki, *Russia on the Danube: Empire, Elites, and Reform in Moldavia and Wallachia 1812-1834*, Budapesta, Vienna, New York, Central European University Press, 2021 (*Cristian Ploscaru*); Mirel Bănică, *Bafta, Devla și Haramul. Studii despre cultura și religia romilor*, Iași, Editura Polirom, 2019, 472 p. (*Monica Chicuș*); David E. Nye, *American Illuminations. Urban Lighting, 1800–1920*, Cambridge, The MIT Press, 2018, x + 280 p. (*Simion Câlția*); Mihai Ștefan Ceaușu, Ion Lihaciu, *Autonomia Bucovinei (1848-1861). Studiu și documente*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2021, 374 p. (*Ioan-Gabriel Chiraș*); *Universitatea din Cluj în perioada interbelică*, vol. III, *Facultatea de Litere și Filosofie*, coordonator Ana-Maria Stan, editori Ioan-Aurel Pop, Simion Simon, Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2019, 364 p. (*Dragoș Jipa*); Radu Ioanid, *Pogromul de la Iași*, ediție îngrijită de Elisabeth Ungureanu, prefață de Alexandru Florian, București, Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, Iași, Polirom, 2021, 142 p. (*Mihai-Daniel Botezatu*); Michael Shafir, *România Comunistă (1948-1985). O analiză politică, economică și socială*, traducere din limba engleză de Mihai-Dan Pavelescu, București, Editura Meteor Press, 2020, 432 p. (*Andrei Mihai Rîpanu*); *Panorama comunismului în România*, ed. de Liliana Corobca, Iași, Editura Polirom, 2020, 1150 p. (*Daniel Chiriac*).

Abrevieri

Aleksandr STYKALIN*
Ioan-Augustin GURIȚĂ**

Din corespondența arhimandritului Iuliu Scriban cu arhiereul Arsenie Stadnițki păstrată la Moscova***

Unul dintre descendenții de seamă ai familiei Scriban din Moldova veacului al XIX-lea a fost viitorul arhimandrit Iuliu Scriban. Viața și activitatea sa sunt bine cunoscute datorită faptului că, de-a lungul vremii, mai mulți clerici și cercetători ai trecutului s-au aplecat asupra studierii personalității și operei sale¹, de aceea nu vom insista asupra acestor aspecte. Până la momentul corespondenței pe care o publicăm aici, Iulius (căci așa se numea din botez) Scriban a urmat școala primară și gimnazială în orașul său natal, Galați (unde venise pe lume la 31 mai 1878²), după care s-a înscris la cursurile seminarului din aceeași localitate (1890-1893), de unde s-a transferat la Iași (1893-1898). Și-a continuat studiile de profil la Facultatea de Teologie din București (1898-1902; licența și-a susținut-o un an mai târziu); a fost coleg de facultate cu Grigore Pișculescu – Gala Galaction. Ar fi dorit

* Cercet., doctor în Istorie, Institutul de Studii Slave din Moscova, Academia de Științe a Federației Ruse; zhurslav@gmail.com.

** Lect. univ. dr., Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; augustingurita@yahoo.com.

*** Această lucrare este realizată cu sprijinul unui grant oferit de Ministerul Cercetării, Inovării și Digitalizării, UEFISCDI-CNCS, cod proiect PN-III-P4-ID-PCE-2020-0863.

¹ Vasile Vasilache, *O figură a Bisericii*, în *MM*, XII (1938), nr. 7-8, p. 229-237; Teodor Manolache, *Arhimandritul Iuliu Scriban*, în *BOR*, LXVII (1949), nr. 3-4, p. 69-72; Grigore Cristescu, *Părintele Arhimandrit Iuliu Scriban*, în *GB*, VIII (1949), nr. 1-2, p. 76-85; Gabriel Popescu, *Arhimandritul profesor Iuliu Scriban la 25 de ani de la moartea sa*, în *ST*, seria a II-a, XXV (1974), nr. 5-6, p. 64-73; I. Costantinescu, *Arhimandritul Iuliu Scriban (1878-1949)*, în *ST*, XXVII (1976), nr. 7-10, p. 734-743; Gheorghe Cunescu, *Arhimandritul mitrofor Iuliu Scriban, apărător al Ortodoxiei românești – mărturie de recunoștință*, în *MO*, XXXVIII (1986), nr. 5-6, p. 87-103; Alexandru Stănciulescu-Bârda, *Contribuții privind activitatea și bibliografia lui Iuliu Scriban*, în *MO*, XXXVIII, XLII (1990), nr. 4-6, p. 154-162; Mircea Păcurariu, *Iuliu Scriban*, în *Dicționarul teologilor români*, ediția a doua, revăzută și întregită, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 432-435, s.v.; Ovidiu Rus, *Arhimandritul Iuliu Scriban și Oastea Domnului*, Sibiu, „Oastea Domnului”, 2016, 238 p.; Adrian Duțuc, *Arhimandritul Iuliu Scriban. Teolog, pedagog, filozof*, Iași, Editura „Vasiliana '98”, 2019, 320 p. (o monografie bazată pe teza de doctorat a autorului).

² Iulius Scriban a fost fiul poetului și publicistului Romulus Scriban, care era, la rândul lui, nepot de frate al arhierilor Neofit și Filaret. Fratele mai mare al viitorului arhimandrit a fost lingvistul August Scriban (1872-1950).

să meargă la studii la Kiev, după modelul altor membri ai familiei sale, însă a intrat în viața călugărească, continuându-și pregătirea în Occident, la Strassbourg și Heidelberg (la facultățile de Teologie Catolică și Protestantă și, respectiv, la cea de Filosofie), fiind, în același timp, slujitor al Capelei Sturdza din Baden-Baden (trei dintre scrisorile din anexă sunt trimise din această localitate³), dependentă canonic de Mitropolia Moldovei, în perioada 1904-1909⁴. Din Germania, nu s-a mai întors în eparhia Iașilor, ci la București, în locul său fiind numit preotul Cicerone Iordăchescu. Îmbiat de mitropolitul primat Athanasie Mironescu, Iuliu Scriban a acceptat propunerea de a fi director al Seminarului „Central” din capitală; pe de altă parte, se gândea că va deveni, cândva, arhiepiscop⁵, dorință care i-a fost de mai bine de zece ori neîndeplinită⁶. Viața și activitatea sa au fost marcate, pe alocuri, de tensiuni, fiind unul dintre cei mai pregătiți polemisti din sânul Bisericii Ortodoxe Române, unele atitudini împiedicându-l să promoveze în ierarhia superioară. S-a evidențiat prin profunzimea predicilor, erudiție, polivalență și o bună cunoaștere a lumii creștine europene, aceasta din urmă adâncind-o în perioada studiilor în străinătate și prin cercetarea unor volume și reviste de specialitate, catolice, anglicane, protestante sau ortodoxe. Multe dintre evenimentele petrecute în sânul confesiunilor creștine au fost relatate de neobositul arhimandrit, fiind publicate în periodicele (în special bisericești) din Regat și din Transilvania. Spiritul său critic și atitudinile foarte tăioase l-au caracterizat, el fiind inclusiv un critic al membrilor Sinodului Bisericii Ortodoxe Române, precum și al inculturii și nepăsării clerului, o parte dintre textele sale fiind semnate cu pseudonim, așa cum mărturisește inclusiv într-una dintre scrisorile pe care le publicăm aici⁷. Tot în aceste scrisori, se va putea observa atitudinea foarte tranșantă față de problemele reale ale Bisericii, precum și viziunea sa ecleziologică.

Conexiunile sale cu lumea ortodoxă rusă s-au încheiat în perioada studiilor și, mai ales, în timpul șederii la Baden-Baden. Legase o prietenie cu Visarion Puiu, cel care a studiat la Kiev, cu slujitori ai comunităților ruse din Europa și din Imperiul Rus. În urma votării „Legii clerului mirean”, în 1906, capela Sturdza a trecut, pentru scurtă vreme, sub jurisdicția mitropolitului primat al României, dar aceasta nu i-a afectat activitatea într-un oraș în care se simțea excelent, mai ales în privința posibilităților de a-și continua studiile⁸.

În 1909, Iuliu Scriban a demisionat, trimițând cererea mitropolitului Pimen. Ajuns în București, acesta va fi instalat în postul de director al Seminarului

³ Vezi Anexe, nr. I-III.

⁴ Înainte de a fi trimis la Baden-Baden, a fost hirotesit protosinghel de către mitropolitul Partenie Clinceni, cel care îl hirotonise diacon și preot. În 1906, a primit și hirotesia într-un arhimandrit (Adrian Duțuc, *op. cit.*, p. 98).

⁵ *Ibidem*, p. 104.

⁶ A candidat pentru a fi episcop vicar, titular sau mitropolit în mai multe eparhii din țară și din străinătate, în perioada 1913-1939, însă nu a fost ales niciodată (*ibidem*, p. 99-103).

⁷ Anexe, nr. IV.

⁸ G[omoiu], *Trei tineri teologi în clerul monahal*, în *BOR*, XXIX (1905), nr. 3, p. 340. Ceilalți doi sunt Victor (Visarion) Puiu și Bartolomeu Stănescu, ambii ajunși ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române.

„Central”, fiind primit cu foarte mult entuziasm și cu multe speranțe⁹. Din noua poziție, el a continuat corespondența cu prietenii și colegii săi, între care Visarion Puiu sau Arhiepiscopul Arsenie, care se afla la Pskov¹⁰. Aceasta este corespondența pe care o anexăm acestor câteva rânduri, respectiv șase scrisori trimise de Iuliu Scriban lui Arsenie Stadnițki, păstrate la Moscova. Asupra acestei arhive a arhierelui rus a atras atenția acum aproape trei decenii Vladislav I. Grossul, cel care a prezentat fondul de la Arhiva de Stat a Federației Ruse¹¹ (Государственный Архив Российской Федерации). Fondul de arhivă personală a lui Arsenie Stadnițki cuprinde 556 de dosare, care conțin documente date până la 1922¹².

Arsenie Stadnițki s-a născut în apropiere de Hotin, la Comarovo, la 22 ianuarie 1862, din tată ucrainean (probabil) și mamă româncă (știa destul de bine limba română). Tatăl era preot, iar mama provenea, de asemenea, dintr-o veche familie clericală. Numele lui la botez a fost Auxentie (Avksenti). După ce a absolvit cursurile seminarului teologic la Chișinău devine profesor la Edineț¹³, unde a predat un an, iar în 1881 va fi înmatriculat la Academia Teologică din Kiev. După cei patru ani de studiu, a revenit la Chișinău, unde a fost profesor de limba greacă și, vreme de șase ani, și de cântare bisericească, la Seminarul Teologic; din 1892, a trecut la catedra de teologie dogmatică¹⁴. După cum bine se cunoaște, Arsenie Stadnițki a fost preocupat de istoria Bisericii Ortodoxe din spațiul românesc. După ce a primit titlul de magistru în teologie cu o disertație despre mitropolitul și exarhul Gavriil Bănulescu-Bodoni¹⁵, și-a pregătit și susținut teza de doctorat dedicată istoriei Bisericii din Moldova, care avea să fie tipărită la Sankt Petersburg, în 1904¹⁶. Intrat în monahism în 1895, urcă pe treptele slujirii Bisericii și îndeplinește mai multe ascultări, pe plan științific, didactic și administrativ (rector al Seminarului teologic din Novgorod, egumen al mănăstirii Sfântul

⁹ *Serbarea Seminarului „Central”*, în BOR, nr. 2, (1909), p. 195-207.

¹⁰ Anexe, nr. IV-VI.

¹¹ V. I. Grossul, *Arhiva mitropolitului Arsenie Stadnițki ca sursă pentru istoria Bisericii Ortodoxe Rusă și Română*, în AII, XXXI (1994), p. 577-593. Corespondența a fost semnalată, ulterior, și de Virgil Căndea, în *Mărturii românești peste hotare. Creații românești și izvoare despre români în colecții din străinătate*, serie nouă, vol. IV: *Polonia-Rusia*, editori coordonatori: Ioana Feodorov și Andrei Timotin, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2012, p. 151, nr. 46.

¹² V. I. Grossul, *op. cit.*, p. 578.

¹³ Tatiana Varta, *Mitropolitul Arsenie [Stadnițchi] – viața și opera. 150 de ani de la naștere*, în RIM, nr. 1 (89), (2012), p. 103.

¹⁴ V. I. Grossul, *op. cit.*, p. 583.

¹⁵ А. Стадницкий, *Гавриил Бэнулеску-Бодони, екзарх молдо-валахийский (1808-1812) и Митрополит Кишиневский (1813-1821)*, Chișinău, 1894; V. și Arsenij Stadnickij, *Viața și nevoințele Înalț Prea Sfințitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, Exarh al Moldovei și Valahiei (1808-1812)*, *Mitropolit al Chișinăului și Hotinului (1813-1821)*, Kiev, Chișinău, Editura Lumina lui Hristos, 2013.

¹⁶ А. Стадницкий, *Исследования и монографии по истории Молдавской Церкви*, Санкт-Петербург, 1904, 583 p. Mai sunt și alte lucrări dedicate situației Bisericii Ortodoxe din spațiul românesc, dar nu le mai înșurim aici, subiectul fiind destul de bine cunoscut. O excelentă fișă bio-bibliografică a fost alcătuită de ieromonahul Fotie Neceporenko, pentru Enciclopedia Ortodoxă a Bisericii Ruse (vezi pravenc.ru/text/76250.html).

Antonie din Novgorod, inspector și, apoi, rector al Academiei Teologice din Moscova). A fost hirotonit episcop de Volokolamsk, vicar al eparhiei Moscovei, la 28 februarie 1898, în catedrala Hristos Mântuitorul din Moscova, iar în 1903 este transferat ca episcop de Pskov, unde va sta șapte ani, până în 1910, când este ridicat în demnitatea de arhiepiscop de Novgorod, eparhie ridicată, în 1917, la rangul de mitropolie. Acuzat de activitate antirevoluționară, a fost arestat, judecat și condamnat cu suspendare, apoi exilat în zona Arhanghelsk¹⁷ și iarăși arestat temporar, de mai multe ori, între 1922 și 1924, an în care a fost eliberat și iarăși închis și trimis în Așhabad și Tașkent¹⁸. Pentru scurtă vreme, în 1922, a fost *locum tenens* Patriarhiei Moscovei¹⁹. El nu a renunțat a se considera ierarh titular al Novgorodului. Abia în 1933, după moartea mitropolitului Nicandru Fenomenov, primește o altă eparhie, când a fost numit mitropolit de Tașkent și Turkestan. A trecut la cele veșnice la 23 februarie 1936, fiind înmormântat în ultima eparhie în care a păstorit, în îndepărtatul Tașkent. Arsenie Stadnițki a fost trecut în rândul marturisorilor și neomartirilor ortodocși de Biserica Rusă din afara granițelor (Русская Православная Церковь Заграницей).

Iuliu Scriban a avut o activitate pastorală, didactică și publicistică intensă în perioada cuprinsă între momentul revenirii în țară și cel al morții petrecute în 1949: a fost profesor și la Facultatea de Teologie din Iași, cu sediul la Chișinău (între 1928 și 1941), apoi la cea din București, încă doi ani²⁰, slujitor al unei parohii din capitală, dar și misionar în Transnistria, în timp de război. Revenind la corespondența lui cu vlădica Arsenie, Vladislav I. Grossul scria că sunt cinci scrisori²¹ în fondul moscovit, dar a mai fost identificată o scrisoare, respectiv cea din 1/14 ianuarie 1909²². Încă din 1994, se atrăgea atenția că aceste epistole „merită a fi publicate”²³. Publicăm, astfel, șase scrisori trimise de Iuliu Scriban, datate între august 1907 și decembrie 1910, din perioada slujirii lui la Baden-Baden și București, iar a ierarhului la Pskov și Novgorod. Aceste scrisori sunt o mică parte din ceea ce cuprinde consistentul fond al lui Stadnițki²⁴, mai ales că el a corespondat cu multe persoane, nu numai din mediul bisericesc²⁵ (documente care

¹⁷ V. I. Grossul, *op. cit.*, p. 585.

¹⁸ Tatiana Varta, *op. cit.*, p. 107.

¹⁹ Daniela Kalkandjieva, *The Russian Orthodox Church, 1917-1948. From Decline to Resurrection*, London and New York, Rotledge, 2015, p. 22.

²⁰ Adrian Duțuc, *op. cit.*, p. 170-234.

²¹ V. I. Grossul, *op. cit.*, p. 591.

²² Anexe, nr. III.

²³ V. I. Grossul, *op. cit.*, p. 591.

²⁴ El a corespondat și cu Gurie Grosu, viitorul mitropolit al Basarabiei (A. С. Стыкалин, А. И. Колин, *Румыния 1905 г. глазами будущего Бессарабского митрополита*, în *Макарьевские чтения: материалы 11 международной научно-практической конференции (21-24 сентября 2016)*, ред. Ф. И. Куликов, Горно-Алтайск, „Рио Гару”, 2016, p. 136-142).

²⁵ V. I. Grossul, *op. cit.*, p. 587-588.

sunt impresionante, nu doar ca număr, ci și datorită personalităților cu care a intrat în legătură²⁶), el fiind și membru al unor societăți culturale importante ale vremii.

Fiind un cunoscător al limbii, contextului istoric și realităților bisericești românești, i-a fost ușor să comunice și cu intelectuali și clerici din acest spațiu²⁷. Unul dintre aceștia a fost George P. Samurianu, rudă cu Iuliu Scriban, cu care a corespondat între 1895 și 1904; este numit „vechi amic”²⁸, iar într-o ciornă rusească a unui răspuns pentru Scriban, arhiepiscopul scria că îl lega de Samurian o prietenie de 30 de ani²⁹. De la el aflate și proaspătul monah nemțean despre Arsenie Stadnițki, așa cum mărturisește în prima scrisoare pe care i-o trimite, în august 1907³⁰. Arhiepiscopul i-a răspuns arhimandritului român, ceea ce l-a bucurat foarte mult³¹, iar discuțiile dintre cei doi sunt foarte interesante pentru înțelegerea modului în care se raportau oamenii Bisericii la problemele importante ale perioadei. Din ianuarie până în decembrie 1909, nu s-au mai înregistrat scrisori, iar clericul român îl înștiințează pe arhiepiscop că aceasta s-a petrecut din pricina faptului că el s-a mutat la București, unde a ajuns directorul seminarului în care a activat și rubedenia sa, Theoctist Scriban³².

În corespondența celor doi se poate observa interesul și grija față de problemele Bisericilor Ortodoxe autocefale, care ar fi trebuit să se consulte și să se sprijine reciproc³³. Din unele scrisori, se poate observa că și vlădica Arsenie îi scris și îl ruga să-i comunica anumite lucruri, idei, păreri, știri. Unele întrebări l-au provocat pe Iuliu Scriban, care a făcut chiar câteva articole, plecând e la corespondența cu arhiepiscopul de la Pskov³⁴. Și acesta din urmă îi scria și îi trimitea explicații și lămuriri în probleme care îl interesau. De asemenea, așa cum reiese din schimbul epistolar, ei și-au trimis cărți, reviste și studii, de-a lungul timpului, care tratau subiecte de interes comun. Dar neliniștile lor nu erau provocate doar de lipsa unității dintre Biserici, ci și de starea generală a lumii ortodoxe și a celei creștine, în general. Se poate observa din cele scrise de tânărul arhimandrit ce „grilă de lectură” aveau teologii din Occident, ce îi interesa, cum se pregăteau pentru combaterea curentelor care puteau dăuna Ortodoxiei. Scriban avea o oarecare aversiune față de catolici, pe care îi studia și cunoștea destul de bine³⁵. El s-a oferit să-l informeze despre cele care se petreceau în Biserica Română, în locul vechiului prieten Samurianu, cel care îi scrisese, de-a lungul timpului, despre aceste evenimente viitorului arhiepiscop. De

²⁶ *Ibidem*, p. 588. Doar un singur dosar (nr. 277), care cuprinde corespondența lui cu patriarhul Grigorie Haddad al Antiohiei (întâistătător al acestei Biserici între 1906 și 1928), are 400 de pagini.

²⁷ *Ibidem*, p. 590.

²⁸ *Ibidem*. Vezi și Anexe, nr. I.

²⁹ V. I. Grossul, *op. cit.*, p. 591. La moartea lui Samurianu, Arsenie Stadnițki a scris un necrolog în revista oficială a Bisericii Ortodoxe Ruse (vezi, *infra*, nota 50).

³⁰ Anexe, nr. I.

³¹ Anexe, nr. II.

³² Anexe, nr. IV.

³³ V. I. Grossul, *op. cit.*, p. 592.

³⁴ Anexe, nr. III.

³⁵ Anexe, nr. I-III.

asemenea, arhimandritul român s-a îngrijit ca anumite reviste care apar în eparhiile ortodoxe române să-i fie trimise arhierelui³⁶. Atitudinea critică a lui față de unii membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române este exprimată clar în unele scrisori, arătând dorința de a schimba unele lucruri. El mărturisește că unele poziții față de anumite hotărâri au fost publicate sub pseudonim, pentru a nu fi pedepsit de superiorii ierarhici. Într-una dintre scrisori îi spune: „Vă rog să nu scăpați vreo vorbă despre informațiunile, pe care Vi le dau eu despre legea sinodală”³⁷. Cea mai dură exprimare este folosită împotriva mitropolitului Partenie, care, totuși, i-a fost părinte duhovnicesc³⁸, fiind cel care l-a hirotonit întru diacon și preot și l-a hirotesit protosinghel și de care a depins canonic în anii slujirii sale la Baden-Baden... Arhimandritul Iuliu Scriban a fost un susținător al „independenței” Bisericii față de stat și al întăririi rolului episcopatului în Biserică (mai ales în contextul discuțiilor privind înființarea unui consistoriu superior, în care majoritatea o dețineau preoții³⁹). Sunt multe alte informații interesante despre viața bisericească din Regatul României, într-o perioadă tulbură pentru Biserică. Mai sunt puse și probleme punctuale, precum cele legate de veșmintele și ornatele preoților din Bisericile Rusă și Română⁴⁰, despre cea de-a doua căsătorie a preoților, despre ordinea și disciplina la sfintele slujbe etc.

Iuliu Scriban a fost și va rămâne unul dintre cei mai erudiți clerici români ai primei jumătăți a secolului al XX-lea⁴¹, dincolo de pozițiile sale foarte aspre în raport cu unele probleme, care nu pot rămâne neanalizate. Aceste câteva scrisori sunt din prima parte a vieții sale, ieșite din pana unui tânăr dornic de a face multe și de a schimba sau de a curăța ceea ce era considerat rău, de aceea trebuie privite în acest context. Cu timpul, multe s-au schimbat în istoria țării, a Bisericii și a propriei sale vieți...

ANEXE

I.

Baden-Baden, 3 august/21 iulie 1907

Înalt Prea Sfințite Stăpâne,

Scrisoarea aceasta va fi o surpriză pentru Înalt Prea Sfinția Voastră. Sunt mai mult de doi ani însă de când mă tot gândesc să Vă scriu, și nu știu de ce am întârziat până acum. Cunoștința însă pe care zilele astea am făcut-o aici, a Domnului Profesor Palmov⁴² de la Духовная Академия <Academia Duhovnicească> din Petersburg, cu Înalt Prea Sfinția Voastră mă face să nu mai întârziu a Vă scrie.

³⁶ Anexe, nr. II.

³⁷ Anexe, nr. IV.

³⁸ Anexe, nr. II.

³⁹ Anexe, nr. IV.

⁴⁰ Anexe, nr. II.

⁴¹ O bibliografie a operei sale a fost alcătuită de preotul Adrian Duțuc, *op. cit.*, p. 235-262.

⁴² Ivan Savici Palmov (1855-1920), specialist în istoria Ortodoxiei la popoarele slave.

Eu sunt unul din bunii prieteni ai mult regretatului Gh. P. Samureanu⁴³. De la dânsul știu de Înalt Prea Sf. Voastră, așa că, din nume, Vă cunosc de mult. Știu că știți românește, și de asta Vă scriu în limba asta.

Eu mai sunt încă strănepot al Arhierilor Filaret și Neofit Scriban, a căror istorie ați scris-o în rusește⁴⁴. Am urmărit drumul lor și m-am făcut călugăr în lavra Neamțu.

Din cauza asta e un lucru plăcut pentru mine de a scrie către un cunoscător al familiei noastre și vechi amic a regretatului Samureanu.

În momentul de față sunt superior al Capelei „Mihail Sturza” din Baden-Baden Germania⁴⁵.

Sunt de trei ani aici, și din cauza că nu sunt mult ocupat, studiesc și filozofia și teologia la Universitatea din Heidelberg. În România am luat licența în teologie de la București.

Mă ocup cu studii bisericești, și o scumpă chestiune pentru mine sunt legăturile ortodoxe cât mai întinse, peste granițele naționale. Îmi pare foarte rău că legăturile între noi ortodocșii sunt foarte slabe. Asta e și un pericol, pentru că din ce în ce se rupe unitatea bisericească. Se fac reforme în unele Biserici naționale care nu se fac și în altele, așa că aspectul diferitelor Biserici naționale apare tot mai deosebit. Eu cu oarecare neliniște aștept să văd ce se va face cu Marele Sinod al Bisericii Ruse. Mă tem să nu se facă reforme prea adânci (sub influența spiritului revoluționar), care să producă o ruptură cu noi.

Cu unele lucruri din Biserica Rusească mă țin în curent prin revistele italiene și franceze. Primesc „La Civiltà Cattolica” din Roma⁴⁶ și citesc acolo corespondențe din Rusia. Firește că Catolicismul scrie mai înegrind lucrurile, dar oricum, e îngrijitor⁴⁷ ceia ce spune despre convertirile la Catolicism.

Toate aceste corespondențe eu le traduc în românește și apar în revista bisericească „Viitorul” de la București⁴⁸.

Tot în „Viitorul” am tradus și a apărut articolul Înalt Prea Sfinției Voastre despre moartea lui Samureanu, publicat în „Церковные Ведомости”⁴⁹ (9 Aprilie 1905⁵⁰).

Eu rusește știu prea puțin. Dar articolul mi-a fost semnalat de preotul rus de aici, Protoiereul Nicolae Apraxin⁵¹, iar eu l-am dat Principesei Tatiana Gagarin⁵² de aici de mi l-a tradus în franțuzește, și pe urmă l-am tradus în românește.

⁴³ George P. Samurianu a scris despre *Familia Scriban*, în câteva numere ale „Revistei literare” pe anul 1890 (nr. 31-34). Mama lui Samurianu era sora lui Teoctist (Hristofor) Scriban. Samurianu a semnat mai multe articole, publicate în special în „Biserica Ortodoxă Română”, în care a prezentat situația Bisericii din Basarabia și Bucovina.

⁴⁴ Este vorba despre lucrarea lui Stadnițki despre românii care au studiat în cadrul unor instituții de învățământ teologic din Rusia (А. Стадницкий, *Румыны получившие образование в русских духовноучебных заведениях*, Chișinău, 1891).

⁴⁵ Capela Sturdza din Baden-Baden, aflată în dependență canonică de Mitropolia Moldovei.

⁴⁶ Periodic al Bisericii Catolice, publicat de iezuiți, sub directa supraveghere a Secretariatului de Stat al Sfântului Scaun. Primul număr a fost tipărit în anul 1850, iar de atunci de atunci apare fără întrerupere. Din această revistă, s-a inspirat și Iuliu Scriban pentru a-și redacta mai multe cronici, pe care le-a publicat în periodice bisericești din spațiul românesc, precum „Viitorul”, „Revista Teologică”, „Biserica Ortodoxă Română” etc.

⁴⁷ În sensul de „îngrijitor”.

⁴⁸ „Viitorul, revistă bisericească și didactică”, București (1904-1916).

⁴⁹ Oficiul Bisericii Ortodoxe Ruse, editat de Sfântul Sinod, în perioada 1888-1918.

⁵⁰ А. С[тадницкий], *Изъ Румыни. (Памяти Г. П. Самуряна)*, „Церковные Ведомости”, 9 Апрель (1905), No. 15, p. 667-670.

Am legături multe și foarte plăcute cu Rușii de aici. Ei formează toți ortodocșii noștri, fiindcă Români nu sunt.

În Rusia am doi prieteni: Ierodiaconul Visarion Puiu⁵³ la Духовная Академия <Academia Duhovnicească> în Kiev și Dl. Ioan Rădulescu, candidat în teologie, funcționar la Consistoriul Mitropoliei din Kiev.

Dl. Palmov mi-a spus că înțelege ceva scrierile românești. I-am făgăduit să-i trimit reviste. Înalț Prea Sfinția Voastră primiți vreo publicațiune românească?

Tot de la Domnul Palmov am aflat că italianul care primește corespondențe din Rusia „La Civiltà Cattolica” e un cunoscător personal al său cu numele Palmieri⁵⁴. Îmi spunea că, în momentul actual, se află în Serbia după propagandă. Mare pacoste sunt acești catolici! Eu nu-i pot suferi. Vânează într-una cuceriri în țările ortodoxe.

D-l Rădulescu din Kiev a publicat câteva corespondențe despre marele Sinod al Bisericii Ruse. După cât înțeleg eu, și după cât am văzut și în revista italiană, este în Rusia o pornire contra episcopatului și a monahismului. Vă rog, Înalț Prea Sfințe, apărați cu toată vigoarea aceste așezăminte în Sinod și nu lăsați ca spiritul stricător să aducă ruină. Un asemenea lucru ar avea rea influență la noi.

În aceste chestiuni eu sunt cu totul în spiritul lui Filaret și Neofit Scriban.

Revista italiană spune că Înalț Prea Sfințitul Antonie al Voliniei⁵⁵ e una din forțele conservative ale Bisericii Ruse. Eu aș dori să-i scriu și Înalț Prea Sf. Sale, cu atât mai mult cu cât zilele astea am citit o cârtică a sa în nemțește: *Das geheimnis der heiligen Dreieinigkeit*⁵⁶.

⁵¹ Nicolae Petrovici Apraksin (1847-1907) a fost un protopop rus, care a slujit bisericile ruse din Praga, Geneva și Baden-Baden, cu o bogată activitate pastorală și culturală, în special în domeniul traducerilor în limba cehă. La scurt timp după scrierea acestei epistole a lui Scriban, preotul Nicolae avea să treacă la cele veșnice (vezi scrisoarea următoare, nr. II).

⁵² Tatiana Sergeevna Gagarina (1834-1920) a fost fiica prințului Serghei Gagarin. A locuit multă vreme în Baden-Baden, fiind lideră a comunității ortodoxe ruse a orașului, după ce a înlocuit-o pe sora sa, soția baronului Otto von Plessen, ambasadorul Danemarcei în Rusia. Ea a contribuit la construirea Bisericii „Schimbarea la Față” a comunității ruse, unde a fost ulterior înmormântată. La această biserică a slujit până la moarte protoiereul Nicolae Apraksin (vezi nota precedentă).

⁵³ Visarion Puiu (1879-1964) a fost arhimandrit de scaun la Galați (locul de naștere al lui Iuliu Scriban), episcop de Argeș, episcop de Hotin și, respectiv, mitropolit al Bucovinei. Între el și Iuliu Scriban a fost o prietenie frumoasă, în arhive păstrându-se o parte din corespondența dintre ei.

⁵⁴ Este vorba despre Aurelio Palmieri, unul dintre bunii cunoscători ai situației Bisericii Ruse și a mișcărilor care o frământau la acea vreme. În 1909, a scris un studiu despre duhoborți, cei care sunt numiți de el „campioni ai spiritului”, cunoscuți astfel și în tratatele de misiologie ortodoxă („Spiritualității sau luptătorii spiritului”). Vezi Aurelio Palmieri, *I campioni dello Spirito. O la setta deu „Duchobortzi” Russi*, în „Rivista Internazionale di Scienze Sociali e Discipline Ausiliarie”, vol. 51, fasc. 201, (Settembre 1909), p. 3-27.

⁵⁵ Antonie Hrapovițkii (1863-1936), la acea vreme arhiepiscop de Volinia și Jitomirsk (1902-1914). După ce a mai păstorit la Harkov și Arhtîrsk (1914-1918), a fost mitropolit al Kievului și Galiției (1918-1927). Îndurând multe chinuri, a părăsit Rusia și, până la moartea sa, în 1936, a condus Biserica Ortodoxă Rusă din afara granițelor, fiind unul dintre părinții duhovnicești ai Sfântului Ioan Maximovici.

⁵⁶ Volumul are ca subiect „Taina Sfintei Treimi” și este rezultatul unei conversații între un creștin și un musulman. Coordonatele acestui volum sunt următoarele: Antonius, Erzbischof von Wolhynien und Shitomir, *Das Geheimnis der Heiligen Dreieinigkeit, Gespräch eines Christen mit einem Mohammedaner*, St. Petersburg, 1907. O recenzie la N. Bonwetsch, în „Theologisches Literaturblatt”, vol. 28, nr. 34, p. 407 (disponibilă online în biblioteca digitală a Universității din Tübingen: idb.ub.uni-tuebingen.de/opendigi/)

Profesorul meu Dr. Lemme⁵⁷ de la Heidelberg mi-a spus că i-a trimis-o Înalt Prea Sf. Antonie și mi-a dat-o și mie să o citesc. De atunci mi-a venit dorința Să-i scriu.

Nu știu dacă Înalt Prea Sfinția Voastră știți că Domnul Ludovic Cozma⁵⁸ din Galați traduce în „Viitorul” din cartea Înalt Prea Sf. Voastre despre Biserica Română⁵⁹. A tradus până acuma capitolele despre Filaret și Neofit Scriban.

Mie, dacă voiți să-mi scrieți, Înalt Prea Sfinte, îmi puteți scrie în românește, franțuzește, nemțește și englezește. Iar dacă Vă e incomod să scrieți într-o limbă străină, îmi puteți scrie și rusește, căcă are cine-mi traduce aci.

Sărutându-Vă cu respect mânilor, Înalt Prea Sfinte, sunt al Înalt Prea Sf. Voastre devotat,

Arhimandritul Iulius Scriban

Въ Германию <din Germania>. Baden-Baden, Sturza-Kapelle.

GARF⁶⁰, Fond 550, inv. 1, dos. 435, f. 4-7.

II.

Baden- Baden 1/14 Decembrie 1907

Sărut mâna, Înalt Prea Sfințite Stăpâne,

Mare bucurie mi-a făcut scrisoarea Înalt Prea Sfinției Voastre cu data de 27 Octombrie a<nul> curent. Deja îmi semnalase amicul meu, Ierodiaconul Visarion Puiu din Kiev, că a avut fericirea să Vă cunoască. Nu mai puțin mă simt fericit și eu acuma, la primirea celei dintâi scrisori a Înalt Prea Sfinției Voastre.

O deosebită mulțămire sînt pentru mine relațiunile cu clericii, și cu atât mai mult cu ierarhi ortodocși ai altor țări. Atunci gust cu mai multă tărie viața Creștinismului, în sensul Sf. Apostol ...⁶¹, adică ridicând dinaintea ochilor mei orice graniță națională și simțindu-mă frate iubitor către cei care se închină ca și mine Mântuitorului Hristos.

Pentru aceasta, interesul meu către Biserica Rusă, ca cea mai mare soră ortodoxă, e mare și-i doresc tot binele și înflorirea. Ba mai mult, mă simt și eu alături de Biserica Rusă, pentru că numirea de „Rusă” ori „Română” ori „Greacă”, sunt numiri etnice și politice; din punct de vedere religios, însă ele nu ne pot despărți, și tocmai pentru asta eu

⁵⁷ Ludwig Lemme (1847-1927).

⁵⁸ Ludovic Cosma (1882-1947) a studiat teologia la București și Kiev, fiind un bun cunosător al limbii ruse. În toamna anului 1907, pe când era angajat în postul de copist al Episcopiei Dunării de Jos, a fost hirotonit diacon și preot, fiind numit la Biserica „Sfinții Împărați” din Galați, poziție din cre a desfășurat o bogată activitate culturală și pastorală. De-a lungul vremii a colaborat cu numeroase periodice bisericești, între care „Biserica Ortodoxă Română”, „Căminul”, „Cuvântul Adevărului”, „Vestitorul” și „Viitorul”. Vezi Mircea Păcurariu, *op. cit.*, s.v.; Neculce, *Sărbătorirea unui preot vrednic*, în „Revista Teologică”, 17 (1927), nr. 8-10, p. 304-305.

⁵⁹ *Исследования и монографии по истории Молдавской Церкви / Cercetări și monografii privitoare la istoria Bisericii din Moldova*, Санкт-Петербург, 1904. Cu doi ani înainte, la Serghiev Posad, Arsenie Stadnițka i a mai tipărit un volum care privea situația Bisericii Ortodoxe din spațiul românesc: *Из современной церковной жизни в Румынии / Din Viața bisericească contemporană din România.*, Серг. П., 1902.

⁶⁰ Государственный Архив Российской Федерации – Arhiva de Stat a Federației Ruse.

⁶¹ Indescifrabil.

nici nu țin seama de ele și am același înțeles pentru Biserica Rusă, Greacă ori Sârbă, ca și rușii, grecii ori sârbii însăși. Numai față de greci mă simt într-o cântă întristat, pentru că ei amestecă religiunea cu națiunea și nu vor să priceapă lărgimea suflătoare a Creștinismului, dinaintea căruia toate neamurile sînt egale. Și la ce ar mai căuta să închidă Biserica lui Hristos în cătușe naționale, când Apostolul Paul a oprit pe iudei de a o acapara numai pentru ei, în dauna (paguba) altor neamuri, care egal drept au de a adora pe Hristos! Ei bine, grecii fac azi ceva ce altă dată făceau iudeii.

Eu însă nu pot să țin seama de aistea și mă simt fericit când mă aflu în relațiuni cu ortodocșii de oriunde. Simt cu multă amărăciune lipsa comunicațiunilor între Biserici, parcă am fi Biserici străine! Și mai cu seamă, când văd cum Catolicismul pătrunde în Bisericile surori, toată inima mi se umple de flăcări și aș alerga să dau ajutor cu armele care le cunosc ei.

Mă mîngâi măcar cu aceia că aici, în Baden-Baden, am relațiuni cu rușii. Ei vin deseori la biserica noastră și le zic și eu liturgia mare parte în rusește (știu rusește ectenia mică și aproape toate ...⁶²), dar ce nu pot zice rusește, zic nemțește. Ba am și oficiat acum 5 zile cu un arhiereu rus. Preotul rus de aici, Protoiereul Nicolae Apraxin, a murit săptămîna trecută. La înmormîntare, au venit preoții din Wiesbaden, Ștuttgart, Coburg și Prea Sfințitul Vladimir Puteatin⁶³, Vicarul cu rezidență în Roma pentru bisericile rusești în Europa. Cu dînșii am servit și eu.

Înalt Prea Sf. Voastră doriți să Vă țineți la curent cu ce se petrece în Biserica noastră și Vă ajutați, pe cât era cu putință, cu regretatul nostru amic Sămureanu. Eu sunt gata însă, Înalt Prea Sfinte, să Vă țin la curent cu tot ce voiți și, afară de mine, cred că și prietenul meu din Kiev ar fi fericit să Vă poată servi.

Am făcut să Vi se trimeată revista „Viitorul” (cred că ați primit-o) și alte reviste bisericești, care mai apar la noi. Am să scriu să Vi se trimeată și „Revista Teologică”⁶⁴, care apare la Românii din Ungaria, pe lângă Mitropolia Ortodoxă din Sibiu. Cu directorul acestei reviste am vorbit astă vară și eram amândoi de acord că multă nevoie e de a ne ținea în legătură cu ortodocșii de aicea.

La Cernăuți cred că știți că apare „Candela”⁶⁵, jumătate românește, jumătate rutenește.

În sfîrșit, reviste apar multe la noi, dar nici una nu e cum se cade. Eu le-am criticat cu asprime în „Cuvîntul Adevărului”, care apare la Râmnicu-Vâlci. Cum sînt însă numai arhimandrit, iar pe când le-am scris eram protosinghel (cu ce-ar corespunde acest în Biserica Rusă?), le-am iscălit Iuliu Popescu, fiindcă lumea îi ră și răzbunătoare. Am criticat și pe Biserica Ortodoxă, care e decăzută de tot. Am să caut să Vă trimet articolele cu criticele mele.

Aș dori ca, după ce veți cunoaște mai de aproape presa noastră bisericească, să scrieți și la Înalt prea Sfinția Voastră aceasta despre dînsa.

Eu scriu continuu și trimet știri la reviste de ce se petrece prin aceste părți. Despre Rusia am comunicat în „Viitorul” o mulțime de știri după revista iezuită din Roma, „La Civiltà Cattolica”. Cronicarul acesteia e un călugăr catolic, care locuiește în Petersburg. Se numește Palmieri, după cum mi-a spus D-l Palmov, care îl cunoaște.

⁶² Indescifrabil.

⁶³ Vladimir Puteatin (1869-1936) era la acea vreme episcop de Kronstadt și cel de-al patrulea vicar al Mitropoliei de Sankt Petersburg, încredințându-i-se grija pentru parohiile ruse din Europa, cu excepția celor din Constantinopol și Atena.

⁶⁴ Revista oficială a Mitropoliei Ardealului, înființată în 1907, avându-l ca director pe profesorul Nicolae Bălan, viitorul mitropolit al Ardealului, cu care Iuliu Scriban se cunoscuse la Heidelberg; în acest periodic, Iuliu Scriban a publicat mai multe articole, în anii următori.

⁶⁵ „Candela” a fost revista bisericească oficială a Mitropoliei Bucovinei.

Zilele astea am văzut semnalate niște articole ale lui despre Biserica Rusă. Unul e în „Studi Religiosi” din Florența (Italia) cu titlul: *La filosofia religiosa del principe Trubetzkoi*; altul e în „The New-York Review” (din New-York, pe Mai-Iunie 1907) cu titlul: *Idei și tendințe catolice în cugetarea rusească modernă (Catholic Ideas and Tendensies in Modern Russian Thought)*⁶⁶. Eu nu le am nici pe unul, ci le văd numai amintite în „Revue <du> Clergé Francais”⁶⁷, pe care o primesc eu. Dacă Înalț Prea Sf. Voastră le voiți, pot să le comand.

De asemenea în „Echos d’Orient” (noiembrie 1907) e amintit un articol: *Revoluțiunea în seminarele rusești*⁶⁸.

Înalț Prea Sf. Voastră ziceți să Vă trimit ce găsec pe aici despre Biserica Rusă. Foarte bucuos! Chiar am comandat la Strasburg una pe care o știam mai demult: *Aus dem leben lines Stundisten*, unde e vorba de persecuțiunile contra ștundiștilor⁶⁹ în Rusia. Am și aici cu același subiect una în franțuzește, dar nu mi-ați spus dacă franțuzește Vă pot trimite.

În ceea ce-i privește pe catolici, Înalț Prea Sfinte, eu sunt fericit că am putut trăi în Germania. Aici e bine inițial să-i cunosc mai de aproape, să găsec arma contra lor și, drept să Vă spun, nu m-aș teme de o luptă cu ei în România. Dacă voiți, Înalț Prea Sf. Voastră, V-aș putea trimite cărți care lovesc cumplit în Catholicism. Mult zgomot au făcut mai demult aici lucrările contelui Hoensbrech⁷⁰: *Das Papstum in seiner social kulturellen Wirksamkeit*⁷¹. Ele arată toată ticăloșia papismului în decursul istoriei. Aici au apărut și în edițiune populară în două volume. Pe o damă din Petersburg, Baronesa Von der Howen⁷², am făcut-o să cumpere 10 exemplare și să le împrăștie acolo.

Regret, că nu am timp, da cu multă sete aș traduce o carte engleză contra Catholicismului: *The New Reformation*⁷³.

⁶⁶ Studiu al lui Aurelio Palmieri, *Catholic Ideas and Tendencies in Modern Russian Thought*, în „The New York Review” 3 (July-August 1907), No. 1, p. 3-23.

⁶⁷ „Revue du Clergé Francais” a fost una dintre revistele Bisericii Catolice din Franța destinată preoților, fiind tipărită între 1895 și 1920. În cadrul acestei reviste au fost găzduite articole care au aparținut unor autori simpatizanți ai curentului modernist din Biserică.

⁶⁸ Este vorba despre articolul semnat de E. Goudal, *La revolution dans les seminaires russes*, în „Echos d’Orient”, Tome X (1907), p. 321-329.

⁶⁹ „Ștundismul” a fost o mișcare pietistă creștină care s-a răspândit în Rusia, începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, formând unul dintre grupurile de protestanți evanghelicici; numele vine din germanul „stunde”, „oră”, și trimite la practica adepților acestei mișcări de a rezerva o oră pe zi pentru studii Bibliei. În legătură cu aceasta, vezi, între altele, John Brown, *The Stundists. The Story of a Great Religious Revolt*, London, 1893, sau Heather J. Coleman, *Russian Baptists and Spiritual Revolution, 1905-1929*, Indiana University Press, 2005, p. 22 sqq.

⁷⁰ Paul von Hoensbroech (1852-1923), om politic și publicist german, cu pregătire ieziuită (a intrat în ordin, dar l-a părăsit la un anumit moment al vieții sale, din motive personale), a fost unul dintre cei mai activi adversari ai ultramontanismului din Biserica Romano-Catolică, curent de gândire care, contrar gallicanismului, susținea primatul spiritual și jurisdicțional al papei asupra puterii politice și, pe cale de consecință, propunea subordonarea autorității civile celei bisericești.

⁷¹ Paul von Hoensbroech, *Das Papstum in seiner sozial-kulturellen Wirksamkeit*, vol. I-III, Leipzig, 1900-1902.

⁷² Probabil, Maria, fiica lui Nicolae Egorovici von der Howen, general-locotenent rus, înmormântat la Sankt Petersburg.

⁷³ Este vorba de volumul semnat de John A. Bain, *The New Reformation: Recent Evangelical Movements in the Roman Catholic Church*, apărut la Edinburgh, în 1906.

La Muenchen apare o revistă „Die Wartrung”, care nu se ocupă de alta decât de combaterea Catolicismului. Și sînt în Germania o mulțime de mijloace care dau cuiva puțință de a se măsura cu Catolicismul.

E adevărat că catolicii sunt meșteri în înmulțirea a tot felul de mijloace, cinstite și necunoscute. Dar nici noi nu trebuie să stăm pe poze, nici să ne mărginim numai la *Bogoslujenie*⁷⁴. Din păcate, Biserica Ortodoxă e prea slăbită și nici caractere cu foc apostolic nu sînt într-însa. Afară de regret, pe mine mă apucă adeseori și o grozavă revoltă. Sînt în Biserică elemente cu totul ticăloșite, care spre rușinea și nenorocirea ei ocupă locuri înalte. Ar trebui alungate fără milă, dar nu are cine. Biserica Ortodoxă are o ființă prea șovăitoare, o conduc civilii, care nu știu și nici nu vor să-i știe nevoile. Din acest punct de vedere, catolicismul dependent numai de Roma, era întotdeauna mai puternic decât noi.

Înalt Prea Sfinția Voastră, Vă plângeți de păstori nevrednici care duc lupta contra episcopatului. Da de ce-i suferiți Înalt Prea Sfinte? Iaca și acesta e unul din păcate, că administrațiunea noastră e slabă. În România, e o întreagă și nesuferită ticăloșie în privința asta, tot așa se exprimă și arhimandritul Teonopulus⁷⁵ în Grecia (am văzut în „<La> Civiltà Cattolica”) și nici în Rusia nu cred că e mai bine. Eu cu tristețe am aflat că acolo gradele bisericești, precum arhimandrit ...⁷⁶ le dau civilii. La noi, acestea le dă capul eparhiei. De asemenea am văzut pe preotul rus, la sfârșitul liturghiei, sărutând mâna unei principese din familia domnitoare, care și ea îi sărutase mâna. Apoi se poate păstorul să sărute mâna oilor lui!? Eu n-ași face-o în vecii vecilor.

Trebuie inimă și devotament, ardoare apostolică și spirit de sacrificiu în Biserica Domnului. Cu preoți pătruși de duhul lumii și fără simțire pentru ale Bisericii nu facem nimic. Trebuie energie nedomolită din partea celor cu simțire, și mai cu seamă din partea episcopatului, pentru a lovi fără milă în cei ce compromit Biserica.

Mie nici preoții ruși din străinătate nu-mi par cun ar trebui. Stau cu lefuri mari și nu culeg ce oferă străinătatea pentru a sluji cu arme puternice Biserica lui Hristos. Protestantismul, și în general străinătatea, poate fi periculos pentru cel cu inima neaprinșă la templul Domnului. Cel cu simțirile închegate, poate culege încă multe lucruri bune și a influența cu ele Biserica Ortodoxă. Știți, de exemplu, că monahismul e atacat azi de mulți preoți de mir (clirul alb) și de teologi. Ei bine, temeiuri pentru apărarea lui am găsit tocmai în Harnack (*Wesen des Christenthums*⁷⁷) și când s-o mai ridica vre-o unul la noi să zică ceva contra monahismului, cu Harnack am să-l lovesc.

La noi, în Biserica Ortodoxă, mai este și indisciplina. Preoții nu-și respectă ale lor, diaconii nu respectă pe preoți, așa că de multe ori ai un aspect anarhic. Eu combat cu asprime lucrurile astea la noi. Dar mă impresionează urât oriunde le văd. Astfel nu mi-a plăcut că la înmormântarea preotului rus mie mi s-a dat locul al doilea între preoți, deși un arhimandrit ocupă întotdeauna locul întâi față de preoții de mir. Fiind într-altă biserică nu am zis nimic, da în biserica noastră nu ași fi primit asta pozițiune.

⁷⁴ Din rus. „Богослужение”, „serviciu divin”, „slujbă religioasă”.

⁷⁵ Arhimandritul Teonopulos este pomenit în „Cronica” revistei „La Civiltà Cattolica”, 57 (1906), vol. 3, Roma, 1906, p. 244-246. Acesta a stârnit rumori în lumea ortodoxă greacă, avertizând că Biserica era în mare pericol, mai ales din pricina faptului că teologia devenise străină de cea a Părinților, preoții și ierarhii erau departe de înalta chemare a misiunii lor, iar indiferența religioasă măcina viața ecleziastică.

⁷⁶ Indescifrabil.

⁷⁷ Adolf von Harnack, *Das Wesen des Christentums*, J. C. Hinrichs Verlag, Leipzig, 1900.

Acum, ce e asta decât indisciplină, căci dacă arhimandritul e cel mai întâi între preoți, pentru ce nu respectă ei aceste rânduieli bisericești? Nu chestiunea personală mă interesează pe mine când scriu așa, ci pur și simplu regula bisericii.

Permiteți-mi o întrebare aici. Nu e și în Rusia arhimandritul primul între preoți? Dacă da, cine va ocupa protia la un serviciu (*богослужение*⁷⁸): Protoiereul Jeloborschii⁷⁹, ca un arhimandrit?

Rău e că se introduc deosebiri între Biserici, care încurcă lucrurile și dau motiv la certuri. La noi, numai excepțional arhimandritul poartă mitră (eu n-am⁸⁰), iar preoții de mir deloc. În Rusia toți arhimandriții au mitră și excepțional și preoții de mir.

Deci ce fac eu, arhimandrit fără mitră, dacă la un serviciu divin mă întâlnesc cu un preot de mir rus cu mitră?

Vrusem, Înalt Prea Sfinte, să Vă cer câteva lămuriri despre distincțiunile care se dau preoților în Rusia. La noi, preoții de mir au ca grade: sachelar, când i se dă un baston pastoral, econom când i se dă *палица* (la noi nu există *набедренник*), econom stavrofor când i se dă crucea. În Rusia ni s-a spus că toți preoții au dreptul a purta crucea, așa e? Ca distincțiuni ar fi: 1. *Набедренник*⁸¹; 2. *Скуфия*⁸²; 3. *Камилафка*⁸³; 4. *Крест*⁸⁴; 5. *Протоиерей*⁸⁵; 6. *Палица*⁸⁶; 7. *митра*⁸⁷. Așa e, Înalt Prea Sfinte? În capul meu însă acestea se încurcă cu ceva ce am auzit de la alții, și cum încă ei nu-s de acord, Vă întreb pe Înalt Prea Sf. Voastră. E vorba de cruce. Toți preoții au drept să poarte crucea de argint, ca distincțiune e crucea de aur, apoi preotul de la Wiesbaden mi-a spus că mai este o cruce cu o podoabă de asupra care e o distincțiune mai înaltă, iar după asta crucea cu coroana pe care o poartă arhimandritul și arhieriei.

Așa-i? Și care sunt semnele crucii de arhimandrit? Este diferență între *протоиерейский* și *архимандритский крест*⁸⁸?

Până acuma am vorbit despre distincțiunile acordate clerului de mir. Care sînt cele pentru călugări? Cu ce ar corespunde la ruși rangul nostru de protosinghel? Prin protosinghel la noi se înțelege gradul imediat în urma arhimandritului. Și ași dori să mai știu cum se așează la serviciu când se întâlnesc clerici negri și albi⁸⁹?

Un lucru care nu îmi place e că în Sf. Liturghie aveți 2 protoierei. Pentru ce, când conducerea superioară a Bisericii se cuvine numai arhierilor?

⁷⁸ Vezi, *supra*, nota 74.

⁷⁹ Este vorba despre protoiereul (armatei și flotei) Aleksandr Alexeievici Jelobovscki (1834-1910), cel care, din 1905, până la moarte, a fost membru al Sfântului Sinod al Bisericii Ruse.

⁸⁰ În 1924, Iuliu Scriban a devenit arhimandrit mitrofor (vezi *Arhimandrit mitrofor nou*, în *BOR*, s. II, XLII (1924), nr. 7, p. 443).

⁸¹ *Nabedernița*, în tradiția rusă (începând cu secolul al XVI-lea), are o formă dreptunghiulară și se poartă pe partea dreaptă. În momentul în care clericul primește și distincția bisericească de a purta *paliță* (epigonat), *nabedernița* se mută pe partea stângă (vezi și *infra*, nota 86).

⁸² Scufia sau fesul preoțesc.

⁸³ *Camilafca*.

⁸⁴ *Crucea*

⁸⁵ *Protoierei*

⁸⁶ *Palița* este un veșmânt liturgic romboidal purtat de episcopi și de preoții care au primit dreptul de a o purta; este echivalentul epigonatului din tradiția greacă.

⁸⁷ *Mitra*.

⁸⁸ *Crucea protoiereilor și cea a arhimandriților*.

⁸⁹ „Negri și albi” însemnând, aici, preoții „călugări” și, respectiv, cei „de mir”.

Mi-ați spus că deschiderea Conciliului Național va însemna începutul luptelor Bisericii. Dar, după cât am citit, numai arhieriei vor avea vot, deci elementele dezordonate vor putea vorbi, dar nu vor putea decide nimic. Nădăduiesc, Înalt Prea Sfinte, că episcopatul va ține pept spiritului anarhic și nu va face concesii periculoase. Un moment să nu se uite că Alfa și Omega Bisericii e arhierul.

Am citit în „La Civitta Cattolica” că Înalt Prea Sfințitul Antonie al Voliniei ar fi un sprijinitor aprig al spiritului canonic și m-am bucurat.

Astă vară un profesor de la universitatea din Heidelberg, Dr. Lemme, mi-a dat să citească o carte compusă în nemțește de I. P. Sf. Antonie. M-am bucurat văzând pe un preot ortodox înfățișându-se astfel.

Ia să Vă spun ceva și din Biserica noastră, Înalt Prea Sfinte. Se discută la noi chestiunea căsătoriei a doua a clerului. Poate știți că lucrurile au luat naștere mai întâi în Patriarhatul de Carlovitz. Episcopul sârb Nicodim Milaș⁹⁰ a publicat o broșură susținând căsătoria a doua. Ea a fost tradusă în românește de „Revista Teologică” din Sibiu. Tot atunci a scris și preotul Găină⁹¹, rectorul universității din Cernăuți (Bucovina), mort de curând. Și el susținea căsătoria a doua. Contra a scris un avocat din București, Marin Theodorian⁹², iar acum, tot contra, scrie profesorul Voiuțchi⁹³ de la Facultatea de teologie din Cernăuți.

Oricare ar fi părerile, chestiunea nu poate fi dezlegată decât de Biserica întregă. Bisericile autocefale n-au puterea să o dezlege singure.

Odată cu aceasta, Înalt Prea Sfinte, Vă trimit două din modestele mele lucrări. *Predicile* au fost premiate de Academia Română⁹⁴, și ași vrea să scot acum a doua edițiune. Afară de astea, eu am mai scris multe, dar totul e împrăștiat prin reviste.

La facultatea noastră de teologie din București, s-a înființat de curând o catedră nouă: *Istoria Bisericii Române*, care până acum nu era. Profesor e amicul meu, Dl. Nicolae Dobrescu⁹⁵.

În general vorbind facultatea noastră de teologie îi slabă, iar în cler domnește multă amotire. Nepăsare strașnică către chestiunile religioase și lipsă de devotament către Biserică.

Amicul de la Kiev îmi spune că și acolo mulți profesori tineri nu prea sînt întemerați spre a fi profesori de facultate. Mi-a mai spus de turburările studenților în teologie care nu s-au învoit cu cererea Sf. Sinod de a se alege rector un călugăr, care să fie și superior al mănăstirii în care se află Academia.

Eu regret ori de câte ori aud lucruri rele din ...⁹⁶ Ortodoxiei.

⁹⁰ Nicodim Milaș (1845-1915) a fost episcop al Dalmației (1890-1912) și un remarcabil specialist în dreptul canonic ortodox, cu care Iuliu Scriban a corespondat.

⁹¹ Preotul profesor Vasile Găină (1869-1907), specialist în Teologie fundamentală.

⁹² Marin Theodoran a scris mai multe volume și studii în domeniul dreptului canonic ortodox. Arhimandritul Iuliu Scriban face referire la un studiu publicat în 1907: Marin Theodorian, *Recăsătorirea preoților*, București, 1907, 47 p.

⁹³ Emilian Voiuțchi (1850-1920), profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuți, titular la catedrei de Teologie Morală. În anul 1907, publicase un articol în revista „Candela”, apărut și în extras: *Recăsătorirea preoților*, Cernăuți, 1907, 46 p.

⁹⁴ Iuliu Scriban, *Patruzeci de predici populare*, București, 1904, 259 p. Acest volum a fost publicat și în alte ediții completate și cu titlurile schimbate, la fiecare nouă ediție: *Cincizeci de predici populare*, Vălenii de Munte, 1908, 425 p.; *Șaizeci de predici populare*, Vălenii de Munte, 1913, 560 p.; *Predici pentru popor*, București, 1944, 596 p.

⁹⁵ Nicolae Dobrescu (1874-1914), istoric al Bisericii Ortodoxe Române, autorul a numeroase studii în acest domeniu.

⁹⁶ Indescifrabil.

Pentru ce, Înalt Prea Sfinte, există ura asta în contra călugărilor? Nu-i vorbă, și între călugări dăinuște un spirit care e departe de a fi al lui Hristos. Astfel am citit în „La Civiltă Cattolica” că monahii din Lavra Pociaev invită lumea să-i spânzure (!) pe evrei, polonezi, atei ruși etc. Apoi astea sînt vorbe de creștini! Pe asemenea călugări eu i-ași alunga din mănăstire.

Drept să Vă spun, am citit în acea revistă lucruri de m-am speriat. Nu știu, desigur, dacă catolicul n-o fi exagerând, dar văd că citează fapte, și de-ar fi așa, e foarte trist. Un preot, Eliodor⁹⁷ invită poporul rus în „Russkoe Znamia”⁹⁸ să spânzure pe Witte⁹⁹.

Lucrurile astea le-am publicat în „Viitorul” în traducere și au apărut în august 1907. Unele însă le-au lăsat de o parte ca să nu mai aprind și pe cei de la noi în contra călugărilor.

Cu nădejdea, Înalt Prea Sfințite Stăpâne, de a auzi vești bune de la Înalt Prea Sfinția Voastră, Vă sărut mînilu cu adînc respect și devotament și dorindu-vă să treceți cu bărbăție printre grelele probleme care le aveți acum în Biserica Rusă.

Al Înalt Prea Sfinției Voastre prea plecat și supus, dorind arhierasca binecuvîntare.

Arhimandritul Iulius Scriban.

GARF, Fond 550, inv. 1, dos. 435, f. 10-15.

III.

Baden-Baden, 1/14 Ianuarie 1909

Înalt Prea Sfințite Stăpâne,

Am avut atîta de lucru săptămîna asta, că am rămas în urmă cu datoria de a-mi aduce aminte de Înalt Prea Sfinția Voastră. Deci vin acum, cu profund respect, a Vă ura mulți și fericiți ani, dorindu-Vă păstorie glorioasă în Biserica Domnului și izbîndă deplină să faceți în tot ceia ce veți lucra pentru întărirea Creștinătății.

Corespondența noastră, Înalt Prea Sfinte, s-a întrerupt de sărbătorile Paștelui. Timpul nu mi-a mai îngăduit să Vă pot răspunde, de și fierbinte dorință aveam să o fac. Oricum, Vă mulțumesc acuma, sărutându-Vă arhierestile mîni, pentru lămuririle pe care ați binevoit a mi le da în chestiunea protiei arhimandriților în slujba divină.

Tot ce am putut face de atunci încoace, a fost că V-am trimes astă vară trei numere din revista „Die Christliche Wecht”¹⁰⁰, în care profesorul de simbolică de la Universitatea din Halle vorbea despre Biserica Rusească, numere pe care cred că le-ați primit.

Mai lipsește unul însă, pe care Vi-l voi trimite de asemenea, căci de toate au apărut patru.

⁹⁷ Acest ieromonah Eliodor (fost Serghei) Trifanov a fost unul dintre predicatorii agitatori din Rusia, apropiat și protejat al lui Grigorie Rasputin. Vezi Simon Dixon, *The „Mad Monk” Iliodor in Tsaritsyn*, in „The Slavonic and East European Review”, vol. 88, nr. 1-2, *Personality and Place in Russian Culture*, (January-April, 2010), p. 377-415.

⁹⁸ „Русское знамя” – „Steagul Rus”, un cotidian tipărit la Sankt Petersburg, între 1905 și 1917.

⁹⁹ Serghei Iulievici Witte (1849-1915), prim ministru al Imperiului Rus, în timpul țarului Nicolae al II-lea.

¹⁰⁰ De fapt, „Die Christliche Welt” („Lumea Creștină”), considerată cea mai importantă revistă a protestantismului cultural, la acea vreme, tipărită între 1887 și 1941.

În scrisoarea trecută mi-ați pus niște întrebări la care trebuia să Vă răspund. Una din ele ar fi trebuit să ocupe un spațiu așa de întins, că n-o putem trata într-o scrisoare. Era vorba de ce cred eu despre enciclica „Pascendi”¹⁰¹.

Din cauza asta m-am apucat de lucrul următor: Am scris o serie de articole¹⁰² asupra chestiunii acesteia în „Revista Teologică” din Sibiu (Ungaria). Motivul la asta a fost tocmai întrebarea Înalț Prea Sfinției Voastre.

De la redacție mi s-a scris că vi se trimite o revistă. Dacă ați primit-o, atunci cred că ați văzut în ea ce cred eu despre enciclica „Pascendi”. Poate veți găsi vederile mele cam înaintate. Trebuie să Vă spun însă că chiar așa și sunt. Cred că Biserica ar avea mult de câștigat, dacă în multe ale ei ar fi mai puțin *verknöchert*¹⁰³, dacă ar fi mai slobodă în interpretarea multor învățături.

În chestiunea enciclicei și modernismului eu am citit două importante lucrări: *Medioevalismo* (în italiește, se găsește și în englezește) de Tyrell¹⁰⁴ (fost ieziuit) care răspunde Cardinalului Mercier¹⁰⁵, Arhiepiscop de Molines (Belgia), deoarece acesta din urmă îl atacase într-o scrisoare pastorală a sa¹⁰⁶. A doua scriere e *Scrisori ale unui preot modernist*¹⁰⁷, tot în italiește. Alături de lucruri extreme, conțin și altele foarte însemnate.

Lucrarea asta din „Revista Teologică” vreau s-o mai amplific și să o scot în volum.

În chestiunea căsătoriei adouă a preoților, las deocamdată această chestiune. Poate Vă voi răspunde mai târziu mai pe larg. Aaug numai că știu că în Bucovina s-a discutat cu multă aprindere.

Nici eu nu cred că se va acorda preoților dreptul la a doua căsătorie, cel puțin în timpul prin care trecem. Nu se poate nega însă că marele număr de preoți, care trăiesc în concubinaj, fac un mare rău Bisericii. La noi se află și arhierii, care au femei cu care trăiesc pe ascuns.

De curând au apărut la noi două jurnale bisericești, care atacă viața plină de abuzuri din Biserică. Unul din ele „Vestitorul”, a atacat aspru și pe arhierii care trăiesc în concubinaj.

¹⁰¹ Este vorba despre enciclica *Pascendi Dominici Gregis* (Păscând/hrănind turma Domnului), promulgată de papa Pius al X-lea, la 8 septembrie 1907, în al cincilea an al pontificatului său. În textul acesteia, papa făcea o critică asupra „doctrinelor moderniştilor” (pomenite în subtitlul enciclicei), condamnând „modernismul catolic” (al cărui fondator a fost Alfred Loisy, excomunicat în 1908), pe care-l considera drept o „sinteză a tuturor ereziilor”.

¹⁰² Iuliu Scriban, *Modernismul și enciclica „Pascendi”*, în „Revista teologică”, II (1908), nr. 6, p. 253-262; nr. 7-8, p. 284-296; nr. 9-10, p. 349-364; nr. 11, p. 426-434; nr. 12, p. 466-475; III (1909), nr. 2, p. 94-100; nr. 3, p. 146-150.

¹⁰³ Osificat (germ.).

¹⁰⁴ George Tyrell, *Medievalism: A Reply to Cardinal Mercier*, Longmans, Green, and Co., 1908. George Tyrell a fost, de asemenea, unul dintre clericii catolici adepți ai curentului modernist în Biserica Romano-Catolică. Volumul *Medievalism* a fost scris ca o replică la adresa celor promovate de cardinalul belgian Mercier. Pentru detalii, vezi Richard Utz, *Pi(o)us Medievalism vs. Catholic Modernism: The Case Of George Tyrell*, în „The Year's Work in Medievalism”, vol. XXV (2010), Or. Eugene, Wipf & Stock Publishers, p. 6-11.

¹⁰⁵ Désiré-Félicien-François-Joseph Mercier (1851-1926), cardinal și primat al Belgiei.

¹⁰⁶ Într-o scrisoare pastorală din 1908, cardinalul Mercier a susținut în mod deschis enciclica *Pascendi Dominici Gregis* și l-a atacat nominal pe George Tyrell, cel care, în anexele volumului-replică pe care l-a scris, a adăugat și această epistolă a episcopului belgian (vezi George Tyrell, *op. cit.*, p. 189-210).

¹⁰⁷ Ernesto Buonaiuti, *Lettere di un prete modernista*, Roma, 1908. Buonaiuti (1881-1946) a fost un preot catolic, teolog și istoric, unul dintre principalii exponenți ai modernismului în Italia.

După părerea mea bine se face. Cel ce nu poate trăi în stăpânire a corpului, nu trebuie să treacă la arhierie. Pe toți acești concubini eu i-ași caterisi, dacă ași avea putere.

Mi-ați cerut să Vă trimet ceva predici cu cuprins mai mult moral decât dogmatic. Trebuie să Vă spun, că păcatul predicilor dogmatice e mai mult al catolicilor. Din cauza asta, multe din predicile lor sunt așa de reci. Eu am fost astă primăvară în Italia. Am ascultat în Roma un preot predicând și am văzut cum aceste predici nu pot fi nici măcar înțelese. Închipuți-Vă că se găsesc preoți care predică țăranilor contra modernismului.

În chestiunea asta aceasta am vorbit cu un episcop catolic, Ieremia Bonomelli¹⁰⁸ al Cremoniei, pe care l-am vizitat tot în cursul călătoriei mele în Italia. Era și el de aceeași părere, că predica trebuie mai mult să aibă de obiect moralitatea.

Lucrul acesta se face și la protestanți. Deci de la dâșii Vă voi trimite ceva volume.

Unul despre care se vorbește mult și asupra căruia părerile sunt împărțite, e Frenssen¹⁰⁹. Volumul lui se cheamă *Dorfpredigten*.

Pe Spurgeon¹¹⁰ îl am în englezește. Mi se pare că este și în nemțește. Am să caut să Vă trimit dintr-însul.

Odată cu asta, Vă înștiințez, că predicele mele le-am scos în a doua edițiune, pe care o veți primi. Le-am revăzut, îndreptat și augmentat.

Vă mai înștiințez, că a apărut la noi o istorie bisericească a Românilor. Titlul este *Istoria Bisericii Românești* de N. Iorga, profesor de istorie la Universitatea București¹¹¹. Costă 5 franci și se poate procura la Tipografia „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, județul Prahova. Va mai ieși și al doilea volum. E o lucrare făcută pe bază critică. Dacă mai voii, V-o pot procura eu.

În Biserica noastră acuma e mare luptă contra Mitropolitului Partenie al Moldovei¹¹², de care și eu depind. Ziarele nouă, care au apărut îl atacă complet pentru că a introdus simonia în Biserică și alte abuzuri, care dezonorează pe un ierarh.

Din nefericire, lucrurile sunt adevărate. Mitropolitul Partenie va rămâne drept una din cele mai odioase și perverse figure din Biserica Română. E adevăratul geniu rău și peirea Bisericii. În mâna sa totul se pustiește. Singurul lucru, care se simte ca activitate, e vânzarea și specularea fără rușine și frică de Dumnezeu a celor sfinte. Tineri, care ar fi putea trimiși să studieze și să însemne ceva, sînt lăsați în părăginire și rămân improductivi, pradă vițiilor. Mai alaltăieri, am primit o scrisoare de la un ieromonah de la Mănăstirea Neamțului, care ar vrea să se ducă în Rusia sau în Grecia să studieze, dar nimenea nu se îngrijește de dânsul. Fiind în vârstă de 30 deja, la noi în țară nu mai poate fi primit în seminarium.

De la Veniamin, Mitropolia Moldovei, n-a mai avut Mitropolit cum trebuie.

¹⁰⁸ Geremia Bonomelli (1831-1914) a fost, între 1871 și 1914, episcop de Cremona.

¹⁰⁹ Gustav Frenssen (1863-1945), cunoscut romancier german, mai ales pentru pozițiile sale național-socialiste, a studiat teologia și a activat, mai bine de un deceniu, ca pastor. Iuliu Scriban face referire la volumele *Dorfpredigten*, apărute în trei părți, la Göttingen, în 1899-1902, și care a constituit teza de doctorat a lui Frenssen, la Universitatea din Heidelberg. Despre el a publicat și Iuliu Scriban un articol, mai târziu, în 1929: *Un chip viu din predica nemțească. Gustav Frenssen, în „Luminătorul”*, (1929), nr. 10, p. 10-21.

¹¹⁰ Charles Haddon Spurgeon (1834-1892) a fost un mare predicator englez, din categoria bapțiștilor reformați. Scriban era fascinat de știința exegetică engleză (Adrian Duțuc, *op. cit.*, p. 113).

¹¹¹ N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I-II, Vălenii de Munte, 1908-1909.

¹¹² Partenie Clinceni, mitropolit al Moldovei între 1902 și 1908.

Am primit înștiințare că guvernul ar fi silit pe Mitropolitul Partenie să demisioneze. Se zice, că și-ar fi dat demisiunea. Până acuma nu am primit însă confirmarea acestei știri.

Noi mai avem și un episcop, care vinde cele sfinte: Prea Sfințitul Dionisie al Buzăului¹¹³.

Ierarhia noastră e tare inferioară, Înalt Prea Sfinte, și Biserica suferă din greu. După părerea mea, singurul om vrednic din ierarhia noastră e Prea Sfântul Atanasie al Râmnicului¹¹⁴.

Sînt atâtea lucruri de făcut și nu e nimenea, care să înțeleagă. Guvernul le tot ia puterea din mână, și ei nu se pot apăra. A ajuns Sf. Sinod la noi o instituțiune ridicolă, despre a cărei activitate ți-i rușine să vorbești. Căci este compus din membri incapabili, mici la suflet, plini de deșertăciune și cu năravuri rele.

Să nu credeți că calomniez, Înalt Prea Sfinte. Dimpotrivă, vorbesc așa fiindcă mă rănește în suflet ce văd, și sufăr, nu am nici o putere de a îndrepta.

Închipuiți-vă că, în plin Sinod, anul trecut, mitropolitul Partenie a insultat memoria Sfântului Ioan Gură de Aur (era vorba de sărbătorirea celor 1500 de ani de la moartea Sfântului), zicând că renumele lui e renume uzurpat. Și Sfântul Sinod a tăcut și a primit ca să nu se mai facă nimic pentru prăznuirea Sfântului. Din cauza asta revista iezuită „La Civiltà Cattolica” din Roma ne-a atacat. Dar cu dreptate.

Sărutându-Vă mâinile, Înalt Prea Sfinte, și rugându-Vă de arhieriasca binecuvântare, rămân al Înalt Prea Sfinției Voastre devotat.

Arhimandrit Iuliu Scriban¹¹⁵.

Sînt câteva luni de când, prin niște dame din Petersburg, V-am trimis portretul pe care l-am reprodus în Roma al lui Neofit Scriban. Le-am spus, că îndată ce vor ajunge în Petersburg, să trimată portretele la locuința Domnului Palmov, căruia de asemenea îi dădusem un portret. Domnul Palmov trebuia apoi să-l trimită Înalt Prea Sfinției Voastre.

L-ați primit?

Arhieriască binecuvântare.

Arhimandritul Iulius Scriban.

GARF, Fondul 550, inv. 1, dos. 24, f. 3-4.

IV.

Scrisoarea lui Iulius Scriban, arhimandrit de Baden-Baden, către Mitropolitul Arsenie.

București, 29 Decembrie 1909

Înalt Prea Sfințite Stăpâne,

Demult nu mai aveți nici o știre despre mine. Cauza este că eu m-am strămutat din Baden-Baden, unde eram, în urmă și m-am așezat acum la București. M-am mutat curând după Paști și am primit felicitarea pe care mi-ați adresat-o Înalt Prea Sfinția Voastră cu

¹¹³ Episcopul Dionisie Climescu, arhipăstor la Buzău între 1894 și 1921.

¹¹⁴ Atanasie Mironescu (1856-1931), episcop al Râmnicului (1898-1909) și mitropolit primat al României (1909-1911).

¹¹⁵ Numele este scris în rusește.

ocaziunea sărbătorii Învierii Domnului. Dar ocupat cum eram cu schimbarea locuinței, n-am mai putut să Vă răspund. Vă comunic asta aici și Vă rog de iertare.

Acum sunt Director al Seminarului Central, loc în care a fost director și Theoctist Scriban¹¹⁶.

Vă aduceți aminte, Înalte Prea Sfinte, că Vă scriam anul trecut că în Biserica noastră e multă nemulțumire, că se duc lupte împotriva Mitropoliților. Vă aduceți aminte de căderea Mitropolitului Partenie al Moldovei¹¹⁷. Ei bine, de atunci și până acuma n-a mai încetat lupta în sânul Bisericii noastre. Guvernul a venit cu o lege¹¹⁸, care a adus turburarea în sânul ierarhiei: Episcopul de Roman¹¹⁹ ...¹²⁰ comunitatea canonică cu Sinodul. Din cauza aceasta acum e conflict cu Sinodul care nu știu cum se va sfârși. La 11 ianuarie 1910, Sinodul se întrunește pentru a judeca cazul Episcopului de Roman.

Nu știu dacă știți în ce constă legea nouă care a adus conflictul. S-a publicat în revista „Biserica Ortodoxă” pe luna Mai 1909. Ea crează pe lângă Sinod un așa zis consistoriu superior alcătuit din preoți în număr de 21. Din cauza numărului lor mai mare de cât al membrilor Sinodului, ei pot majora voturile Sinodului, ei pot să aducă voința lor, a preoților, la îndeplinire.

Lucrul acesta nu-l împacă pe Episcopul de Roman și protestează. Prea Sfinția Sa zice că arhieriei reprezintă autoritatea apostolică în Biserică și că preoții nu pot avea dreptul de a decide ceva împotriva arhieriei.

Sinodul nostru e prea mult în mâna guvernului ca să poată reprezenta ceva potrivit canoanelor. Mulți arhieriei se gândesc acum să devie vacant scaunul Episcopului de Roman ca să-l poată ocupa el. În asemenea condițiuni, nu te mai poți aștepta de la dâșii să judece ca teologi, ca creștini și ca ortodocși. Mulți sînt cu totul străini de principiile teologiei în actele lor, iar unii plini de viții și imoralități. Eu sunt profund scârbit de dâșii și neștiut de unde ar putea ieși omul care să ne mântuie. Acum am avea mare nevoie de un Neofit Scriban, dar nu-i. Regret că în împrejurările de acum nu sînt și eu arhieriu, fiindcă ași avea glasul mai liber. Astfel sunt nevoit să-mi exprim pseudonim mulțămirea mele.

Dintre Arhieriei noștri mai luminat este Mitropolitul Primat¹²¹. Dar și Înalte Prea Sfinția Sa a venit la Mitropolie în împrejurări care-i răpesc mult din independența pe care o avea ca episcop de Râmnic. Pe lângă aceasta, e înconjurat de mulți dușmani care-l paralizază. În mare încurcătură l-a adus noua lege sinodală, fiindcă le-a pus în conflict cu Episcopul de Roman.

Poate mă veți întreba care sînt sentimentele mele față de noua lege. Eu Vă voi spune deschis, Înalte Prea Sfinte. Dar trebuie să Vă declar că cu toate acestea Vi le spun ca

¹¹⁶ Theoctist Scriban (1825-1890) a fost un cleric și teolog român, profesor la Seminarul „Central” din București și, respectiv, director al Seminarului Teologic din Iași. Iuliu Scriban face referire la perioada 1864-1872, când rudenția sa a condus instituția școlară din capitală. Înainte de a merge la București, arhimandritul Theoctist a fost președinte al Consistoriului eparhial din Ismail (1857-1863). Vezi Mircea Păcurariu, *Arhimandritul Teoctist Scriban*, în *MMS*, XXXVII (1961), nr. 3-4, p. 236-240.

¹¹⁷ Așa cum s-a scris, fiind o victimă a jocurilor politice ale vremii, în mijlocul unui scandal, mitropolitul Partenie Clinceni a fost nevoit să se retragă din scaun.

¹¹⁸ Legea prin care, în 1909, s-a înființat Consistoriul Superior Bisericesc, o hotărâre care diminuea rolul ierarhilor în deciziile importante din Biserică. Vezi Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, ediția a 3-a, Iași, Editura „Trinitas”, 2008, p. 122.

¹¹⁹ Gherasim Safirin, episcop al Romanului, care a aruncat anatema asupra Sfântului Sinod și a refuzat să mai participe la ședințe. Iuliu Scriban îi relatează arhierieului Arsenie despre ceea ce a fost „criza bisericească” din Biserica Ortodoxă Română, între 1909 și 1911 (*ibidem*, p. 123).

¹²⁰ Rupt.

¹²¹ Atanasie Mironescu.

informator, dorind ca și Înalț Prea Sfinția Voastră să știți exact ce se petrece la noi. Știu însă că aveți corespondență cu Mitropolitul Primat, și de aceea Vă rog să nu scăpați vreo vorbă despre informațiunile pe care Vi le dau eu despre legea sinodală. Vă spun astea, pentru că, în chestiunea aceasta, ideile mele sînt deosebite de ale Înalț Prea Sfinției Sale și s-ar supăra pe mine dacă ar ști că eu am alte idei.

Eu, Înalț Prea Sfinte, sunt cu totul contrar nouăi legi sinodale, care crează Consistoriul Superior, pentru că nu se cuvine să iei puterea din mîna arhierilor și s-o dai preoților. Dacă Biserica nu merge bine, există alte mijloace de îndreptare, dar nu merge să strici ordinea canonică a lucrurilor. Și anume, cel mai bun mijloc de îndreptare, dar nu merge să strici ordinea canonică a lucrurilor. Și anume, cel mai bun mijloc de îndreptare la noi este să ai mitropoliți și episcopi la înălțime. Câtă vreme punctul ista nu se îndreaptă, nici nu poți avea o viață bisericească cum se cade.

Răul la noi este ca toate reformele ce le face Statul. Sinodul e alcătuit din oameni, care nu înțeleg să iee singuri inițiativa unor reforme. Ministrul de culte e de cele mai multe ori ateu și un ignorant de mîna întâia în materie bisericească. Asemenea oameni încep reformele în Biserica noastră, și rezultatele nu pot fi decât luptele prin care trecem.

Ministerul de culte actual, Domnul Haret¹²², e ateu și nu privește cu ochi buni religiunea. El a venit cu reforma legii sinodale de la 1872, apărută în urma luptelor lui Filaret și Neofit Scriban. Vă închipuiți, deci, Înalț Prea Sfinte, cu ce sentimente poate veni un ateu într-o reformă bisericească. Și gândiți-vă încă la ce stare am ajuns, ca ateii să ne facă reforme în Biserică!

În această reformă, el și-a rezervat sie-și partea leului, căci anumite lucrări făcute de consistoriu și de Sinod, trec la aprobarea ministrului de culte!!!

Din motive de această natură eu sînt contrar legii și am scris însumi o broșură polemică contra celor care o apără. V-o trimit odată cu asta, dar rămâne taină desăvârșită, fiindcă am iscălit-o cu pseudonim. Ca să înlătur bănuielile, am făcut să fie tipărită în Iași.

Mi-ar părea bine dacă și prea Înalț Sfinția Voastră ați scrie în vreo revistă rusească cum stă chestiunea bisericească de la noi. În cazul când faceți asta, Vă rog să mă înștiințați și pe mine.

Nu știu dacă primiți regulat „Viitorul” și „Revista Teologică” din Sibiu (Transilvania). Ambele reviste combat legea.

În luna noiembrie, a avut loc la noi la București sfințirea bisericii rusești¹²³. A sfințit-o Episcopul de Kronștadt Vladimir¹²⁴, pe care îl cunoșteam din Baden-Baden. Am oficiat cu Prea Sfinția Sa aici.

E tare frig la noi, dar în Pscov o fi și mai frig.

Cu asta închei, Înalț Prea Sfinte Stăpâne, și Vă urez ca anul nou 1910 să Vă aducă fericire și împlinirea tuturor dorințelor, iar Bisericii să-i acorde pace și înflorire de-a lungul veacurilor.

Cu profund respect, Vă sărut mînilor și Vă rog de arhierescă binecuvîntare.
Arhimandrit Iulius Scriban.

GARF, Fond 550, inv. 1, dos. 435, f. 25-26.

¹²² Spiru Haret.

¹²³ Biserica „Sfântul Nicolae” din apropierea Universității din București a fost ridicată la inițiativa ambasadorului Imperiului Rus, Mihail Nicolaevici Ghiers.

¹²⁴ Episcopul Vladimir Puteatin (vezi, *supra*, nota 63).

V.

București, Sfânta și Marea Sâmbătă 1910

Înalt Prea Sfințite Stăpâne,

Cu profund respect vin să Vă urez să petreceți în pace și sănătate Sfintele Sărbători ale Învierii Domnului nostru Iisus Hristos. Vă doresc spor deplin în lucru cel creștinesc al călăuzirii credincioșilor pe căile credinței creștinești pravoslavnice.

La noi în Biserică, Înalt Prea Sfinte, însă nu e pace. Legea cea nouă sinodală a provocat multă hărțuială în Biserică și nu știu ce ne mai așteaptă încă.

V-am trimis ziare ca să vedeți ce mai este pe la noi cu chestiunile religioase. Nu știu de le-ați primit. O dată cu aceasta Vă trimet o broșură a mea.

Vă sărut mâinile, Prea Sfinte Stăpâne, și Vă rog de arhiereasca blagoslovenie.

A Înalt Prea Sfinției Voastre smerită și plecată slugă,
Arhimandritul Iuliu Scriban.

GARF, Fond 550, inv. 1, dos. 435, f. 27.

VI.

Scrisoarea lui Iulius Scriban către Arsenie Stadnițki

București, 29 Decembrie 1910

Înalt Prea Sfințite Stăpâne,

Cu ocaziunea Sfintelor Sărbători și a trecerii într-un an nou, vin cu supusă închinăciune a Vă ura mulți și fericiți ani. Dumnezeu să Vă ție sănătos pentru ca cu tărie să puteți călăuzi pe calea mântuirii turma cea duhovnicească și a ținea sub steagul Sfintei noastre Biserici Ortodoxe de Răsărit. De pe la noi nu Vă pot spune multe vești, pentru că nu prea sînt. Chestiunea bisericească a rămas tot încurcată. Se nădăjduște că guvernul conservator, care a venit azi la putere va rezolva chestiunea în chip fericit și că nu va mai fi ceartă și dușmănie.

Sunt alte chestiuni mai mărunțele, care aduc ceartă în Ortodoxia noastră. Am fost ieri la preotul bisericii rusești, protoiereul Politov¹²⁵. El mi s-a plîns că Episcopul Nifon de la Galați¹²⁶ a alungat din biserică pe un cântăreț din Tulcea, pentru că cânta rusește la strană. În acea biserică, comunitatea era formată din ruși, preotul era român și se servea românește, iar numai la o strană se cânta rusește.

Eu am spus protoiereului că la noi tot așa lumea e supărată pe Episcopul Serafim din Chișinău¹²⁷, care nu lasă pe moldoveni să se cultive în limba lor.

Cum vedeți, iată chestiunile care strică Ortodoxiei. Noi nu știm să găsim echilibrul între chestiunea națională și cea religioasă și păcătuim cu aceasta contra doctrinei creștine, pentru că Creștinismul e universalist și nu-l mai putem acuma închide din nou în

¹²⁵ Protoiereul Ioan Politov a slujit la această biserică între 1909 și 1916, an în care a fost închisă din pricina distrugerilor suferite în timpul Primului Război Mondial.

¹²⁶ Nifon Niculescu (1858-1923) a fost episcop la Dunărea de Jos între 1909 și 1923.

¹²⁷ Serafim Ciceagov (1856-1937), arhiepiscopul Chișinăului din perioada 1908-1914; trecut în rândul sfinților de Biserica Rusă, în 1997.

îngustimile naționale. Cine-l închide, lucrează după concepțiile umile Iudaismului și nu mai are pe Apostolul Paul în sprijinul său¹²⁸.

Acesta e lucrul care mă urmărește pe mine: puțină înțelegere a Creștinismului. Suntem luați la vale de curentul timpului și nu mai cugetăm cu consecvență Evangheliei. Predicăm pe Hristos de pe amvoanele bisericii, dar știm a-L pricepe și a ne modela acțiunile după doctrina Lui?

Așa judec eu acțiunea episcopiiilor, care cred că pot fi naționaliști fără a fi creștini. V-am scris mai de mult despre chestiunii recăsătoririi preoților. Acuma a venit la Sinodul nostru o întrebare în această privință de la Sinodul Patriarhiei din Carloviț. Sinodul nostru a răspuns și s-a pronunțat împotriva recăsătoririi. Și Patriarhul ecumenic a primit aceeași întrebare de la Carloviț și, la rândul său, întreabă și pe Sinodul nostru că se gândește în această privință?

La noi se discută mult acuma chestiunea Principelui Max de Saxonia¹²⁹. E greu de găsit originalul articolului pentru că s-a retras din circulațiune. Mitropolitul Primat Atanasie însă nu are un număr. Va apărea în traducere română.

Mai puțin, sau chiar deloc, nu știe lumea de la noi despre chestiunea mariavitismului¹³⁰. Asta e o mare pagubă pentru Catholicism și în același timp o recunoaștere a dreptăților noastre. După cât am citit eu, episcopul Kovalski¹³¹ caută unirea cu ortodocșii.

¹²⁸ „La Civiltà Cattolica” a fost o publicație care, într-o anumite perioadă, până la Conciliul Vatican II, a promovat, uneori, anumite idei antisemite (vezi Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, Harvest, 1994, p. 102).

¹²⁹ Prințul Maximilian de Saxonia (1870-1951) a fost fiul lui George, duce de Saxonia și al Mariei Anna, infanta Portugaliei. A ales calea preoției și a catedrei, cercetând, cu precădere, Bisericele Orientale. Studiul la care face referire preotul Scriban este cel dedicat problemei unirii dintre Biserici (Max von Sachsen, *Pensées sur la question de l'union des Églises*, în „Roma e l’Oriente”, 1 (1910), p. 13-29), argumentând că apusenii ar fi trebuit să abandoneze punctele dogmatice care separă cele două mari Biserici. La scurt timp, după intervenția papei Pius al X-lea, a fost nevoit să renunțe la ideile sale și să le retragă, mărturisind fidelitatea necondiționată față de Biserica Apusului. Despre aceasta au scris, în spațiul românesc, mai mulți, între care și Alexandru Rusu, *O încercare de unire a Bisericii*, în „Cultura Creștină”, I (1911), 1, Blaj, p. 14-17.

¹³⁰ Mariavitismul este o mișcare religioasă reformistă care s-a dezvoltat în Polonia și în comunitățile poloneze din străinătate. Întemeietoarea ordinului mariavitist a fost maica Maria Franziska (Feliksa Magdalena) Kozłowska, care făcuse parte, inițial, din Congregația surorilor franciscane ale celor îndurerate, fiind apoi maică superioară a Congregației surorilor săracilor Sfintei Clara (de Assisi). Scopul acestei mișcări a fost viețuirea în tăcere și imitarea în viație a adepților ei a modelului Maicii Domnului (de aici și numele: „Maria Vitae”). Papa Pius al X-lea i-a excomunicat în 1906; două dintre motivele scoaterii lor înafara Bisericii au fost că respingeau primatul și infailibilitatea papale. În prima fază, au primit recunoașterea din partea vechilor catolici din Olanda (Biserica Veche Catolică Mariavită), dar, după unele reforme și inovații, au fost scoși înafara comuniunii cu aceștia, devenind o instituție independentă, respectiv Biserica Catolică Mariavită. Despre această mișcare a scris la noi, preluând informații din „La Civiltà Cattolica”, chiar Iuliu Scriban, într-un articol tipărit în 1910 (I. Scriban, *Evenimente actuale din Biserica Catolică*, în „Revista Teologică”, IV (1910), nr. 11-12, p. 392-404). Vezi și nota următoare.

¹³¹ Episcopul polonez Jan Maria Michał Kowalski (1871-1942), primul întâistătător al Bisericii Vechi Catolice Mariavite (Kościół Starokatolicki Mariawitów), cu reședința la Plock, iar după ruperea de vechii catolici, primul cap al Bisericii Catolice Mariavite (Kościół Katolicki Mariawitów), din 1935, cu reședința la Felicjanów (localitate care poartă numele întemeietoarei acestei mișcări).

Odată cu aceasta Vă trimit o carte a mea scrisă contra unui doctor de la Iași¹³², care a apărut necredința și a atacat religiunea.

Cu aceasta închei Înalt Prea Sfințite Stăpâne, respectuos sărutându-Vă mâinile și rugându-Vă de arhierescă binecuvântarea.

Arhimandrit Iulius Scriban.

GARF, Fond 550, inv. 1, dos. 435, f. 28.

From the correspondence of archimandrite Iuliu Scriban with hierarch Arsenie Stadnițki kept in Moscow

Abstract

Iuliu Scriban was one of the most important Romanian theologians of the first half of the twentieth century, with an impressive publishing activity. He also corresponded, throughout his life, with many personalities of the Church of the time, both in the country and especially abroad. One of those with whom he exchanged a few letters was Arsenie Stadnitsky, one of the most learned hierarchs of the Russian Church of the first four decades of the twentieth century. We publish six letters found in the State Archives of the Russian Federation sent by Iuliu Scriban, between August 1907 and December 1910, during his term in Bucharest, Baden-Badsk, Baden-Stadt respectively in Novgorod. In these epistles the common interest of the two in the great problems of the Christian world, in the events that took place in the Orthodox, Catholic and Protestant spaces, in the disturbances in the Romanian Orthodox Church or in the Russian Orthodox Church, etc., is very well observed. From the writings of the young archimandrite, it is clear what the "reading grid" theologians in the West, Romania and Russia had, what they were interested in, how they were preparing to fight the currents that could harm Orthodoxy and how they thought it could meet the challenges facing people of the Church.

Keywords: Romanian Orthodox Church; Russian Orthodox Church; Catholic Church; Romanian theologians; Tsarist Russia.

¹³² Medicul și profesorul ieșean Constantin Thiron (1853-1924).

ABREVIERI

<i>AARMSI</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice
<i>AARMSL</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare
<i>AARPAD</i>	= „Analele Academiei Române”, seria II, București, 1879-1916
<i>AA.SS.</i>	= <i>Acta Sanctorum</i> , ed. Bollandisti, III ^a edițiune, Parigi 1863-1870
<i>AB</i>	= Arhivele Basarabiei
<i>ACNSAS</i>	= Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
<i>AE</i>	= L'Année Epigraphique, Paris
<i>AIR</i>	= Arhiva Istorică a României
<i>AIAC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj
<i>AIIAI</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>AIIC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Cluj
<i>AIINC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj
<i>AIIX</i>	= Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>ALIL</i>	= Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară, Iași
<i>ALMA</i>	= <i>Archivum Latinitatis Medii Aevi</i> . Genève.
<i>AM</i>	= Arheologia Moldovei, Iași
<i>AMAE</i>	= Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
<i>AmAnthr</i>	= American Anthropologist, New Series, Published by Wiley on behalf of the American Anthropological Association
<i>AMM</i>	= Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui
<i>AMMB</i>	= Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași
<i>AMN</i>	= Acta Musei Napocensis
<i>AMR</i>	= Arhivele Militare Române
<i>AMS</i>	= Anuarul Muzeului din Suceava
<i>ANB</i>	= Arhivele Naționale, București
<i>ANC</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Cluj
<i>ANDMB</i>	= Arhivele Naționale. Direcția Municipiului București
<i>ANG</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Galați
<i>ANI</i>	= Arhivele Naționale, Iași
<i>ANIC</i>	= Arhivele Naționale Istorice Centrale
<i>ANR-Cluj</i>	= Arhivele Naționale, Cluj-Napoca
<i>ANR-Sibiu</i>	= Arhivele Naționale, Sibiu
<i>ANRM</i>	= Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, Chișinău
<i>ANRW</i>	= Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, Berlin-New York
<i>ANSMB</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București
<i>ANV</i>	= Arhivele Naționale, Vaslui
<i>AO</i>	= Arhivele Olteniei
<i>AP</i>	= Analele Putnei
<i>APH</i>	= Acta Poloniae Historica, Varșovia
<i>AqLeg</i>	= <i>Aquila Legionis. Cuadernos de Estudios sobre el Ejército Romano</i> , Salamanca
<i>AR</i>	= Arhiva Românească
<i>ArchM</i>	= Arhiva Moldaviae, Iași
<i>ArhGen</i>	= Arhiva Genealogică
„Arhiva”	= „Arhiva”. Organul Societății Științifice și Literare, Iași
<i>ArhMold</i>	= Arheologia Moldovei
<i>ASRR</i>	= Arhiva Societății Române de Radiodifuziune
<i>AȘUI</i>	= Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

- ATS = Ancient Textile Series, Oxbow Books, Oxford și Oakville
 AUAIC = Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
 AUB = Analele Universității „București”
 BA = *Biblioteca Ambrosiana*, Roma, Città Nuova Editrice
 BAR = Biblioteca Academiei Române
 BArchB = Bundesarchiv Berlin
 BAR int. ser. = British Archaeological Reports, International Series
 BBR = Buletinul Bibliotecii Române
 BCIR = Buletinul Comisiei Istorice a României
 BCMI = Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice
 BCU-Iași = Biblioteca Centrală Universitară, Iași
 BE = Bulletin Epigraphique
 BF = Byzantinische Forschungen, Amsterdam
 BJ = Bonner Jahrbücher, Bonn
 BMI = Buletinul Monumentelor Istorice
 BMIM = București. Materiale de istorie și muzeografie
 BNB = Biblioteca Națională București
 BNJ = Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher
 BOR = Biserica Ortodoxă Română
 BS = Balkan Studies
 BSNR = Buletinul Societății Numismatice Române
 ByzSlav = Byzantinoslavica
 CA = Cercetări arheologice
 CAI = Caiete de Antropologie Istorice
 CartNova = *La ciudad de Carthago Nova 3: La documentación epigráfica*, Murcia
 CB = Cahiers balkaniques
 CC = Codrul Cosminului, Suceava (ambele serii)
 CCAR = Cronica cercetărilor arheologice din România, CIMEC, București
 CCh = *Corpus Christianorum*, Turnhout
 CChSG = *Corpus Christianorum. Series Graeca*
 CCSL = *Corpus Christianorum Series Latina*, Turnhout, Brepols
 CDM = *Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Centrale de Stat*, București, vol. I-V; supl. I.
 CDȚR = *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, București, vol. II-VIII, 1974-2006
 Chiron = Chiron: Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, 1971
 CI = Cercetări istorice (ambele serii)
 CIL = *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin
 CL = Cercetări literare
 CLRE = *Consuls of the Later Roman Empire*, eds. R. S. Bagnall, A. Cameron, S. R. Schwartz, K. A. Worp, Atlanta, 1987
 CN = Cercetări Numismatice
 CNA = Cronica Numismatică și Arheologică, București
 CSCO = *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, Louvain
 CSEA = *Corpus Scriptorum Ecclesiae Aquileiensis*, Roma, Città Nuova Editrice
 CSEL = *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, Wien, De Gruyter
 CSPAMI = Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Centrale, Pitești
 CT = Columna lui Traian, București
 CTh = *Codex Theodosianus*. Theodosiani, Libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis, I, edidit adsumpto apparatu P. Kruegeri, Th. Mommsen, Hildesheim, 1970-1971
 Cv.L = Convorbiri literare (ambele serii)

„Dacia”, N.S.	= Dacia. Nouvelle Série, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București
DANIC	= Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale
DGAS	= Direcția Generală a Arhivelor Statului
DI	= Diplomatarium Italicum
DIR	= <i>Documente privind istoria României</i>
DIRRI	= <i>Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență</i>
DOP	= Dumbarton Oaks Papers
DTN	= <i>Din trecutul nostru</i> , Chișinău
DRH	= <i>Documenta Romaniae Historica</i>
EB	= Études Balkaniques
EBPB	= Études byzantines et post-byzantines
EDCS	= <i>Epigraphik-Datenbank Clauss-Slaby</i> (http://www.manfredclauss.de/)
EDR	= <i>Epigraphic Database Roma</i> (http://www.edr-edr.it/default/index.php)
EpigrAnat	= Epigraphica Anatolica, Münster
ERAsturias	= F. Diego Santos, <i>Epigrafiya Romana de Asturias</i> , Oviedo, 1959.
Gerión	= Gerión. Revista de Historia Antigua, Madrid
GB	= Glasul Bisericii
GCS	= <i>Die Griechischen Christlichen Schriftsteller</i> , Leipzig, Hinrichs, 1897-1969
GLK	= <i>Grammatici Latini Keil</i>
HEp	= <i>Hispania Epigraphica</i> , Madrid
„Hierasus”	= <i>Hierasus</i> . Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani
HM	= Heraldica Moldaviae, Chișinău
HU	= Historia Urbana, Sibiu
HUI	= Historia Universitatis Iassiensis, Iași
IDR	= <i>Inscripțiile din Dacia romană</i> , Bucurști-Paris
IDRE	= <i>Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie</i> , I-II, Bucarest, 1996, 2000
IGLN	= Inscriptions grecques et latines de Novae, Bordeaux
IGLR	= <i>Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România</i> , București, 1976
ILLPecs	= Instrumenta Inscripta Latina. <i>Das römische Leben im Spiegel der Kleininschriften</i> , Pecs, 1991
ILAlg	= <i>Inscriptions latines d'Algérie</i> , Paris
ILB	= <i>Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae. Inscriptiones inter Oescum et Iatrum repertae</i> , Sofia, 1989
ILD	= <i>Inscripții latine din Dacia</i> , București
ILN	= <i>Inscriptions latines de Novae</i> , Poznan
ILLPRON	= <i>Inscriptionum Lapidarium Latinarum Provinciae Norici usque ad annum MCMLXXXIV repertarum indices</i> , Berlin, 1986
ILS	= <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> , 1892
IMS	= <i>Inscriptiones Moesiae Superioris</i> , Belgrad
IN	= „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal Iași
ISM	= <i>Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine</i> , București, vol. I-III, 1983-1999
JGO	= Jahrbücher für Geschichte Osteuropas
JL	= Junimea literară
JRS	= The Journal of Roman studies, London
LR	= Limba română
MA	= Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
MCA	= Materiale și cercetări arheologice
MEF	= <i>Moldova în epoca feudalismului</i> , vol. I-XII, 1961-2012, Chișinău
MEFRA	= <i>Mélanges de l'École française de Rome: Antiquité</i> , Roma

- MGH = *Monumenta Germaniae Historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum auspiciis societatis aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi*, Berlin 1877-
- MI = Magazin istoric, București
- MIM = Materiale de istorie și muzeografie
- MM = Mitropolia Moldovei
- MMS = Mitropolia Moldovei și Sucevei
- MN = Muzeul Național, București
- MO = Mitropolia Olteniei
- MOF = Monitorul Oficial al României
- Navarro = M. Navarro Caballero, *Perfectissima femina. Femmes de l'elite dans l'Hispanie romaine*, Bordeaux, 2017.
- NBA = *Nuova Biblioteca Agostiniana*, Roma, Institutum Patristicum Augustinianum
- NDPAC = *Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane*, I, A-E, 2e edizione, Marietti, 2006; III, P-Z, 2e edizione, Marietti, 2008
- NEH = *Nouvelles études d'histoire*
- OI = Opțiuni istoriografice, Iași
- OPEL = *Onomasticon provinciarum Europae latinarum*, vol. I-IV, Budapesta-Viena, 1994-2002
- PG = *Patrologiae cursus completus, Series Graeca*, ed. J.-P. Migne, Paris, 1886-1912
- PIR = *Prosopographia Imperii Romani. Saec. I.II.III*, editio altera, Berlin.
- PLRE = *Prosopography of the Later Roman Empire*, 3 vol., eds. A. H. M. Jones, J. R. Martindale, and J. Morris, Cambridge, 1971-1992
- RA = Revista arhivelor
- RBAR = Revista Bibliotecii Academiei Române, București
- RC = Revista catolică
- RdI = Revista de istorie
- REByz = *Revue des Études Byzantines*
- RER = *Revue des études roumaines*
- RESEE = *Revue des études Sud-Est européennes*
- RHP = *Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit. I: Die Inschriften*, Viena
- RHSEE = *Revue historique de Sud-Est européen*
- RI = Revista istorică (ambele serii)
- RIAF = Revista pentru istorie, arheologie și filologie
- RIB = *Roman Inscriptions of Britain*, Londra
- RIM = Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău
- RIR = Revista istorică română, București
- RIS = Revista de istorie socială, Iași
- RITL = Revista de istorie și teorie literară
- RIU = *Die römischen Inschriften Ungarns*, Budapesta
- RJMH = *The Romanian Journal of Modern History*, Iași
- RM = Revista muzeelor
- RMD = *Roman Military Diplomas*, Londra
- RMM = *Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums*, Mainz
- RMM-MIA = Revista muzeelor și monumentelor, seria Monumente istorice și de artă
- RMR = Revista Medicală Română
- RRH = *Revue roumaine d'histoire*
- RRHA = *Revue roumaine de l'histoire de l'art*
- RRHA-BA = *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux Arts*
- RSIAB = Revista Societății istorice și arheologice bisericești, Chișinău
- Rsl = Romanoslavica

<i>SAHIR</i>	= Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae, București
<i>SAI</i>	= Studii și Articole de Istorie
<i>SCB</i>	= Studii și cercetări de bibliologie
<i>Sch</i>	= <i>Sources Chrétiennes</i> , Paris
<i>SCIA</i>	= Studii și cercetări de istoria artei
<i>SCIM</i>	= Studii și cercetări de istorie medie
<i>SCIV/SCIVA</i>	= Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)
<i>SCN</i>	= Studii și Cercetări Numismatice, București
<i>SCȘI</i>	= Studii și cercetări științifice, Istorie
<i>SEER</i>	= The Slavonic and East European Review
<i>SHA</i>	= <i>Scriptores Historiae Augustae</i>
<i>SJAN</i>	= Serviciul Județean al Arhivelor Naționale
<i>SMIC</i>	= Studii și materiale de istorie contemporană, București
<i>SMIM</i>	= Studii și materiale de istorie medie, București
<i>SMIMod</i>	= Studii și materiale de istorie modernă, București
<i>SOF</i>	= Südost-Forschungen, München
<i>ST</i>	= Studii Teologice, București
<i>StAntArh</i>	= Studia Antiqua et Archaeologica, Iași
<i>T&MBYZ</i>	= <i>Travaux et Mémoires du Centre de recherches d'histoire et de civilisation byzantines</i>
<i>ThD</i>	= Thraco-Dacica, București
<i>TR</i>	= Transylvanian Review, Cluj-Napoca
<i>TV</i>	= Teologie și viața, Iași
<i>ZPE</i>	= Zeitschrift für Papyralogie und Epigraphik
<i>ZSL</i>	= Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde